

**MUHTASARI WA HOTUBA YA WAZIRI WA KILIMO,
HUSSEIN MOHAMMED BASHE (MB), KUHUSU
MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI
YA FEDHA YA WIZARA YA KILIMO
KWA MWAKA 2023/2024**

1. Mheshimiwa Spika, kufuatia taarifa iliyowasilishwa leo na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo, ninaomba kutoa hoja kwamba, Bunge lako Tukufu sasa likubali kupokea, kujadili na kupitisha Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara ya Kilimo kwa mwaka wa fedha 2022/2023 pamoja na makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara na Taasisi zake kwa mwaka wa fedha 2023/2024.

2. Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa ninamshukuru Mwenyezi Mungu Mwingi wa rehema kwa kutuwezesha kufikia siku ya leo tukiwa wazima wa afya na kwa kuendelea kuijalia nchi yetu amani na mshikamano na kujadili bajeti hii inayolenga kusukuma mbele kasi ya maendeleo ya Sekta ya Kilimo na wakulima kwa ujumla wao.

3. Mheshimiwa Spika, ninapenda kutumia fursa hii kwa heshima na unyenyekevu mkubwa kumshukuru kwa dhati Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kuendelea kuniamini kusimamia shughuli za kilimo nchini. Ninamuahidi Mheshimiwa Rais na Watanzania kuwa nitatekeleza majukumu yangu kwa weledi, uaminifu na ubunifu mkubwa ili kuhakikisha nchi yetu inakuwa na uhakika wa chakula, kulisha wengine kibiashara lakini pia wakulima wanapata kipato cha kutosha ili kupunguza umaskini.

4. Mheshimiwa Spika, ninamshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuanza utekelezaji wa mageuzi kwenye sekta ya kilimo kwa kuwekeza katika miradi ya muda mrefu na maeneo ya msingi ya kutatua changamoto za kilimo kuanzia shambani hadi sokoni na kuitekeleza dhana na falsafa ya msingi kabisa kwenye kilimo kuwa “kilimo ni uwekezaji wa muda mrefu”. Ni dhahiri kuwa chini ya uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita kumekuwepo msukumo wa kipekee katika kuendeleza sekta ya kilimo.

5. Watanzania wanashuhudia sasa kasi kubwa ya uwekezaji mkubwa wa Serikali kwenye rasilimali fedha na watu pamoja na uhamasishaji wa sekta binafsi kuwekeza na kukifanya kilimo kuanza kutoa ajira zenye staha kwa vijana na wanawake, ikiwa ni pamoja na hatua ya kuongeza kwa kiasi kikubwa bajeti ya Wizara ya Kilimo kuanzia mwaka wa fedha 2022/2023 na kujenga msingi imara wa utekelezaji wa mipango ya kilimo yenye kutazama Tanzania ifikapo mwaka 2050. Ninamuahidi tena Mheshimiwa Rais, Bunge lako Tukufu na Watanzania kwa ujumla kuwa, Wizara itaendelea kubuni na kutekeleza mikakati mbalimbali ili kuhakikisha sekta ya kilimo inafikia ukuaji wa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030 na kujenga msingi imara wa kulinda uchumi wetu kuelekea mwaka 2050.

6. Mheshimiwa Spika, kwa kipekee, ninapenda kumshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa ushiriki wake na kuwa mstari wa mbele katika duru za majadiliano ya masuala ya kilimo kimataifa na kuifanya nchi yetu kushinda kuwa mwenyeji wa Jukwaa la Mifumo ya Chakula Barani Afrika (Africa Food Systems Forum) litakalofanyika tarehe 5 hadi 8 Septemba, 2023 Jijini Dar es Salaam na kuzifanya taasisi za kimataifa na wadau wa maendeleo kama vile Benki ya Dunia, AFDB, USAID, IFAD, FAO, AGRA na wadau wengine kuanza uwekezaji na Tanzania kurudishwa kwenye Mpango wa Feed the Future. Ninamshukuru sana Mheshimiwa Rais.

7. Mheshimiwa Spika, Tanzania kuwa mwenyeji wa Jukwaa hili, ni fursa kubwa kwa nchi yetu kuvutia uwekezaji katika nyanja mbalimbali ikiwemo sekta ya kilimo na biashara. Nitoe wito kwa wadau wote wa sekta ya kilimo hususan sekta binafsi kushiriki kikamilifu katika jukwaa hilo ambalo litaleta pamoja zaidi ya washiriki 3,000 kutoka nchi mbalimbali duniani.

8. Mheshimiwa Spika, pia, ninapenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye amekuwa akisisitiza na kutoa maelekezo kuhusu umuhimu wa kilimo endelevu na kinachozingatia hifadhi ya mazingira na kinachohimili mabadiliko

ya tabianchi na kuwa muumini mkubwa wa masuala ya utafiti na yeye mwenyewe kuwa mkulima. Maelekezo hayo yamezingatiwa katika mipango na utekelezaji wa majukumu ya Wizara.

9. Mheshimiwa Spika, ninapenda pia kutumia fursa hii kumpongeza Waziri Mkuu, Mhe. Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb.) kwa hotuba yake nzuri aliyoitoa hapa Bungeni. Hotuba hiyo imegusa maeneo mengi ya Sekta ya Kilimo. Mhe. Waziri Mkuu amekuwa mstari wa mbele kuhamasisha kilimo cha umwagiliaji, maendeleo ya Vyama vya Ushirika pamoja na upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo hususan mazao ya kimkakati ya mkonge, chikichi, alizeti, zabibu, ngano, miwa, korosho, kahawa, chai, pamba na tumbaku. Pia, ninamshukuru na yeye mwenyewe kuwa mkulima na mbanguaji wa korosho.

10. Mheshimiwa Spika, ninapenda kukupongeza wewe binafsi, na Naibu Spika Mheshimiwa Mussa Azan Zungu (Mb.) pamoja na Wenyeviti wa Bunge kwa jinsi mnavyoliongoza Bunge letu tukufu kwa umahiri mkubwa. Uongozi wenu mahiri umewezesha utekelezaji wa mipango mbalimbali ya maendeleo ikiwemo sekta ya kilimo. Aidha, nitumie nafasi hii kuwapongeza Wabunge wote kwa umahiri wao mkubwa katika kuchangia mijadala inayoendelea katika Bunge hili la 12 la Bajeti.

11. Mheshimiwa Spika, kipekee na kwa dhati ninapenda nikushukuru wewe binafsi kwa kuunda Kamati moja inayosimamia viwanda, biashara, kilimo na mifugo. Hatua hii, inajenga msingi imara wa sekta za uzalishaji na biashara katika kusimamia kwa pamoja, kupanga, kutekeleza na kuratibu na hivyo kuongeza tija na thamani ya mazao ya wakulima wa nchi hii.

12. Mheshimiwa Spika, kipekee ninamshukuru Mheshimiwa Anthony Peter Mavunde, Naibu Waziri wa Kilimo na Mbunge wa Jimbo la Dodoma mjini kwa ushirikiano anaonipatia katika kutekeleza majukumu ya Wizara ya Kilimo. Pia, ninampongeza Bw. Gerald Geoffrey Mweli kwa kuteuliwa kuwa Katibu Mkuu wa Wizara ya Kilimo. Vilevile, ninampongeza Dkt. Hussein Mohamed Omar kwa kuteuliwa kuwa Naibu Katibu Mkuu wa Wizara ya Kilimo. Ninawashukuru kwa ushirikiano wanaonipatia, ninawashukuru kwa wao kutambua majukumu, wajibu na matarajio ya Mhe. Rais, Bunge lako Tukufu na watanzania kwa ujumla. Aidha, ninapenda kumshukuru Bw. Andrew Wilson Massawe, Katibu Mkuu mstaafu kwa ushirikiano wake alionipatia wakati akiwa katika utumishi wa umma.

13. Mheshimiwa Spika, nitumie nafasi hii kumpongeza Mhe. David Mwakiposa Kihenzile Mbunge wa Mufindi Kusini kwa kuchaguliwa kuwa Mwenyekiti wa Kamati ya kudumu ya Viwanda,

Biashara, Kilimo na Mifugo na Mhe. Mariam Ditopile Mzuzuri Mbunge wa Viti Maalum Mkoa wa Dodoma kwa kuchaguliwa kuwa Makamu Mwenyekiti wa Kamati hiyo. Vilevile, ninawapongeza wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo na Kamati ya Kudumu ya Bajeti kwa ushauri wao mzuri ambao umeboresha utekelezaji wa mipango na mikakati ya Wizara.

14. Mheshimiwa Spika, ninamshukuru Waziri wa Fedha na Mipango Mheshimiwa Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba (Mb.) pamoja na timu ya wataalam wa Wizara ya Fedha na Mipango ikiongozwa na Katibu Mkuu Dkt. Natu El-maamry Mwamba na Manaibu Katibu Wakuu Wizara ya Fedha na Mipango Bi. Jenifa C. Omolo, Bi. Amina K. Shaaban na Bw. Lawrence N. Mafuru; na Kamishna wa Bajeti Bw. Meshack J. Anyingisye kwa kutupa nafasi ya kujadiliana na kushauriana kuhusu namna bora ya kutekeleza vipaumbele vya Sekta ya Kilimo na kuipa kipaumbele katika Mpango na Bajeti ya Serikali. Ninawashukuru sana kwani hii ni hatua sahihi kwa maslahi ya nchi yetu na kulinda uchumi wetu.

15. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kumpongeza Mhe. Abdul Yussuf Maalim kwa kuchaguliwa kuwa Mbunge wa Jimbo la Amani - Zanzibar. Aidha, ninatoa pole kwa Bunge lako

Tukufu kwa kuondokewa na aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Amani - Zanzibar, Mhe. Mussa Hassan Mussa. Mwenyezi Mungu ailaze roho ya marehemu mahala pema peponi, Amina.

16. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kumpongeza Mhe. Mizengo Kayanza Peter Pinda Waziri Mkuu Mstaafu kwa kuteuliwa kuwa Mwenyekiti wa Baraza la Kumshauri Rais kuhusu masuala ya chakula na kilimo (Presidential Food and Agriculture Delivery Council) na Makamu Mwenyekiti wa Baraza Mhe. Hailemariam Dessalegn Waziri Mkuu Mstaafu wa Ethiopia. Ninaahidi kuwapa ushirikiano katika utekelezaji wa shughuli za Sekta ya Kilimo.

17. Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee ninawashukuru wakulima wa nchi hii na sekta binafsi ya kilimo, kwa mchango wao mkubwa katika kuhakikisha nchi inakuwa na usalama wa chakula na kuongeza uuzaji wa mazao nje ya nchi kutoka Dola za marekani Milioni 994.5 mwaka 2021 hadi Dola za Marekani Bilioni 1.38 kufikia Aprili mwaka 2023. Aidha, ninawashukuru viongozi na watumishi wote wa Wizara ya Kilimo kwa ushirikiano wao na bidii yao katika kazi. Vilevile, ninawashukuru Wakurugenzi, Wakuu wa Taasisi, Bodi na Wakala zilizo chini ya Wizara na watumishi wake kwa kazi nzuri na ushirikiano mkubwa wanaoendelea kuutoa. Pia, ninawashukuru

kwa dhati taasisi za fedha, sekta binafsi, wabia wa maendeleo na Asasi zisizo za Kiserikali kwa mchango wao katika kukuza sekta ya kilimo nchini.

18. *Mheshimiwa Spika*, ninatoa shukrani na pongezi za pekee kwa wananchi wa Jimbo langu la Nzega – Mjini kwa ushirikiano wanaoendelea kunipa katika kipindi chote cha kuwawakilisha hapa Bungeni. Aidha, ninawapongeza kwa juhudi wanazofanya katika kujiletea maendeleo yao wenyewe na Jimbo letu.

19. Ninawashukuru sana watumishi wa Halmashauri ya Mji wa Nzega inayoongozwa na Mwenyekiti wa Halmashauri Bi. Belbara Kasindi Makono na Mkurugenzi Bw. Shomary Salim Mndolwa, Viongozi na Madiwani wa Chama Cha Mapinduzi Wilaya ya Nzega kwa ushirikiano wanaoendelea kunipatia hata pale ninapokuwa sipatikani Jimboni nikitekeleza majukumu yangu ya kuwahudumia wakulima na watanzania kwa ujumla. Viongozi hawa wameendelea kuwahudumia wananchi na shughuli za maendeleo hazijasimama. Ninawaahidi kuendelea kuwatumikia kwa uaminifu kwa maendeleo ya Jimbo letu la Nzega – Mjini.

1.0 HALI YA UPATIKANAJI WA CHAKULA

20. Mheshimiwa Spika, Taifa letu limetoka kufanya sensa ya watu na makazi na takwimu zinaonesha kuwa idadi ya watanzania ni Milioni 61.74. Kati ya hao asilimia 65.6 sawa na zaidi ya Watanzania milioni 40 maisha yao ya kila siku yanategemea sekta ya kilimo moja kwa moja na watanzania wote Milioni 61.74 wanahitaji chakula.

21. Mheshimiwa Spika, kutokana na matokeo ya Sensa ya kilimo ya mwaka 2020, takwimu zinaonesha kuwa Tanzania bara ina jumla ya kaya 11,659,589. Kati ya hizo, kaya 5,088,135 zinategemea kilimo moja kwa moja sawa na asilimia 43.6 ya kaya zote. Aidha, ifikapo mwaka 2030, Taifa letu linakadiriwa kuwa na watanzania Milioni 71 na mwaka 2050 watanzania tunakadiriwa kufikia Milioni 136. Vilevile, wakati wastani wa umri wa Mtanzania ni miaka 18, Afrika ni miaka 20, Ulaya miaka 40 na Asia miaka 30, maana yake Tanzania ni Taifa la vijana. Hii inamaanisha kuwa Taifa letu lina hazina kubwa ya nguvu kazi kwa ajili ya kuzalisha chakula chetu na ziada kuuza nje ya nchi.

22. Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa mazao ya chakula katika mwaka 2021/2022 ni tani Milioni 17.14 ambapo mahitaji ya chakula kwa mwaka 2022/2023 ni tani milioni 15.05. Kutokana na uzalishaji huo, Taifa limejitosheleza kwa chakula kwa asilimia

114. Aidha, makadirio ya mahitaji ya chakula ifikapo mwaka 2030 yatakuwa tani milioni 20 na mwaka 2050 yatakuwa tani milioni 33.7. Hali hii inaleta changamoto kwa nchi yetu kuwa na mikakati ya uwekezaji ya muda mrefu kwenye Sekta ya Kilimo ili kuhakikisha utoshelevu wa chakula kwa miaka hiyo na ziada kwa ajili ya kuuza nje ya nchi.

Mchango wa Kilimo katika Uchumi

23. Mheshimiwa Spika, Sekta ya Kilimo kwa mwaka 2021 ilikua kwa asilimia 3.9 ikilinganishwa na ukuaji wa asilimia 4.9 mwaka 2020. Vilevile, Sekta ya Kilimo imechangia asilimia 26.1 katika Pato la Taifa; imetoa ajira kwa wananchi kwa wastani wa asilimia 65.6 na kuchangia asilimia 65 ya malighafi za viwanda na asilimia 100 ya chakula nchini.

24. Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba, kwa mwenendo wa ukuaji wa idadi ya watu ndani ya nchi na duniani ifikapo mwaka 2050, nchi yetu itakuwa na idadi ya watu milioni 136 na dunia itakuwa na watu bilioni 9.7. Katika kipindi hicho, uzalishaji wa chakula duniani unakadiriwa kupungua kwa asilimia 4 wakati mahitaji halisi ya chakula yanakadiriwa kuongezeka kwa zaidi ya asilimia 50.

25. Mheshimiwa Spika, kihatarishi namba moja kwa taifa letu itakuwa ni mabadiliko ya tabianchi ambayo yanasababisha kupungua kwa uzalishaji wa chakula na hivyo kuhatarisha uimara wa uchumi wetu na usalama wa Taifa letu. Ili kuwa salama kwenye eneo hili ni lazima kuendelea kuwekeza katika mifumo imara na himilivu ya kilimo inayotumia teknolojia za umwagiliaji za kisasa, uwezo wa kuhifadhi mbegu zetu za asili ili kuwa msingi imara wa kufanya utafiti kupata teknolojia bora za uzalishaji wa mbegu ili kujihakikishia usalama wa chakula na ulinzi wa uchumi wetu.

26. Mheshimiwa Spika, Taifa lolote ambalo liko huru, lenye kulinda heshima na utu wa watu wake, ni lile ambalo linajitosheleza kwa chakula na uchumi imara. Ili uwe na uhakika wa chakula ni lazima kuimarisha uzalishaji, tija na kuwa na umiliki wa mbegu zetu kwani atakayetawala dunia hii ni yule ambaye ana umiliki wa mbegu bora na utoshelevu wa chakula.

27. Mheshimiwa Spika, Tathmini ya Kina ya Hali ya Chakula na Lishe imebaini kuwa na upungufu wa uzalishaji katika baadhi ya maeneo katika msimu wa 2021/2022 uliotokana na athari za mabadiliko ya tabianchi na hivyo kusababisha kupanda bei kwa baadhi ya mazao ya chakula. Ili kukabiliana na hali hiyo, Wizara kupitia NFRA ilichukua hatua za kusambaza chakula

wastani wa tani 75,282.30 za mahindi na kuuzwa kwa bei ya chini ya soko kati ya Shilingi 680 hadi 920 kwa kilo ikilinganishwa na bei ya soko ya Shilingi 1,200 hadi 1,500 lengo likiwa ni kumlinda mlaji na kudhibiti mfumuko wa bei.

28. Mheshimiwa Spika, ili kukabiliana na upungufu wa chakula, Serikali inaendelea kuongeza uwezo wake wa kuhifadhi chakula kutoka tani 251,000 za sasa hadi tani 506,000. Aidha, kwa sasa Serikali imeanza shughuli ya upembuzi yakinifu kwa ajili ya kujenga miundombinu ya uhifadhi itakayoongeza uwezo wa kuhifadhi kufikia tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030. Lengo ni kuhakikisha kuwa, Taifa letu linauwezo wa kuhifadhi chakula cha kutumia miezi sita (6) pindi inapotokea janga ili kulinda uchumi wetu, heshima yetu, utu wetu na uhuru wetu. **(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 01 hadi 15 wa kitabu cha hotuba yangu).**

UTEKELEZAJI WA MALENGO YA MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA 2022/2023

Maeneo ya kipaumbele katika bajeti ya mwaka 2022/2023

29. Mheshimiwa Spika, utakumbuka wewe na Bunge lako Tukufu tarehe 17 Mei mwaka 2022, nilisimama hapa kuomba idhini ya kupitishiwa bajeti ya Shilingi **Bilioni 751** na Bunge lako likaidhinisha ili kutekeleza Mpango wa mwaka 2022/2023. Katika

mpango huo tulikuwa na maeneo ya vipaumbele vya kimkakati 13 (13 Strategic Priorities).

30. Mheshimiwa Spika, Mpango wa mwaka 2022/2023 na unaokuja wa mwaka 2023/2024, msingi wake mkuu ni Dira ya Maendeleo ya Taifa Mwaka 2025, Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano Awamu ya Tatu (2020/2021 – 2025/2026), Ilani ya Chama Cha Mapinduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020, Hotuba ya Mhe. Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania aliyoitoa Bungeni tarehe 22 Aprili 2021, Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II) Mwaka 2017/2018 – 2027/2028 na Mpango wa Kuimarisha Sekta ya Kilimo (Agenda 10/30).

31. Mheshimiwa Spika, leo nipo mbele yako kutoa taarifa juu ya utekelezaji wa kile ambacho tuliahidi mbele ya Bunge lako tukufu. Maeneo hayo ni;

- (i) Kuimarisha utafiti;
- (ii) Kutoa ruzuku ya mbegu za alizeti, ngano na miche ya chikichi;
- (iii) Kuimarisha upatikanaji wa pembejeo za kilimo;
- (iv) Kuimarisha na kutoa huduma ya upimaji wa afya ya udongo;
- (v) Kuendeleza kilimo cha umwagiliaji kwa kujenga miundombinu ya umwagiliaji;

- (vi) Kuimarisha huduma za ugani na kuhamasisha kilimo cha ukanda kutokana na Ikolojia za kilimo;
- (vii) Kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo;
- (viii) Kuimarisha mifumo ya upatikanaji wa Mitaji ikiwa ni pamoja na kuanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo;
- (ix) Kuimarisha miundombinu ya uhifadhi wa mazao ya kilimo;
- (x) Kuhamasisha na kuanzisha kilimo cha mashamba makubwa ya pamoja;
- (xi) Kuanza kutoa ruzuku ya mbolea mwaka 2022/2023;
- (xii) Kuimarisha Kilimo Anga; na
- (xiii) Kuimarisha maendeleo ya ushirika.

32. Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa tumetekeleza mikakati na miradi yote tuliyoahidi ndani ya Bunge lako kama nitakavyotoa maelezo huko mbele.

3.1 Makusanyo ya Maduhuli

Fungu 43

33. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023, Wizara ilikadiria kukusanya mapato ya Shilingi **5,017,732,000.00** kupitia Fungu 43, kutokana na vyanzo mbalimbali. Hadi kufikia Aprili 2023, Wizara imekusanya Shilingi **3,964,278,605.12** sawa na asilimia **79** ya makadirio. Inatarajiwa kuwa malengo yaliyowekwa yatafikiwa ifikapo mwisho wa mwaka wa fedha 2022/2023.

Fungu 05

34. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023, Wizara ilikadiria kukusanya mapato ya Shilingi **126,100,000,000.00** kupitia Fungu 05, kutokana na vyanzo mbalimbali. Hadi kufikia Aprili 2023, Wizara imekusanya Shilingi **679,574,980.00** sawa na asilimia **0.5** ya makadirio. Ukusanyaji huo mdogo umechangiwa na kutokuwepo kwa Ofisi za umwagiliaji za Wilaya, kutokusajili skimu za umwagiliaji na wakulima, uelewa mdogo wa wakulima kuhusu umuhimu wa ada ya huduma za umwagiliaji, ukosefu wa mfumo wa kielektroniki wa makusanyo na ukosefu wa wahandisi wa umwagiliaji wa wilaya ambao ndio wenye jukumu la msingi la ukusanyaji wa maduhuli hayo.

35. Mheshimiwa Spika, katika kukabiliana na changamoto hiyo, Wizara imefungua ofisi 121 za Wilaya za umwagiliaji na kuajiri wataalam 320 ambao hivi sasa wamepangwa katika wilaya kwa ajili ya kutekeleza majukumu yao. Vilevile, tarehe 20 Machi 2023, Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alizindua na kugawa magari 53 kwa ajili ya usimamizi na ufuatiliaji wa shughuli za umwagiliaji ikiwemo ukusanyaji wa maduhuli.

3.2 Fedha Zilizoidhinishwa kwa Mafungu Yote (43, 24 na 05)

36. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023, Wizara ya Kilimo ilitengewa jumla ya Shilingi **751,123,280,000** kupitia Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24. Kati ya Bajeti hiyo, Shilingi **569,970,337,000** ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na Shilingi **181,152,943,000** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida.

3.3 Fedha zilizotolewa

37. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2023, Shilingi **549,955,905,275.02** sawa na asilimia **73.22** ya fedha zilizoidhinishwa zimetolewa. Kati ya fedha hizo, Shilingi **470,755,975,006.63** ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo na Shilingi **79,199,930,268.39** ni kwa ya matumizi ya kawaida. Fedha za maendeleo zilizotolewa zimetumika kutekeleza miradi mbalimbali ikiwemo ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji na uhifadhi, kuimarisha utafiti na uzalishaji wa mbegu bora, kuanzisha mashamba makubwa ya pamoja na kugharamia ruzuku ya mbolea.

38. Mheshimiwa Spika, bajeti ya maendeleo kwa ajili ya kuimarisha kilimo cha umwagiliaji ilikuwa ni Shilingi **Bilioni 361.5**

kwa ajili ya kuendeleza miradi 69 ya umwagiliaji kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 95,005 ili kuongeza mtandao wetu wa umwagiliaji kutoka hekta 727,280.6 hadi kufikia hekta 822,285.6.

39. Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi kufikia Aprili, 2023 miradi 48 kati ya 69 sawa na asilimia 70 ya miradi ya ujenzi na ukarabati wa skimu za umwagiliaji kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 58,807 yenye thamani ya Shilingi **Bilioni 234.127** imeanza kutekelezwa ambapo jumla ya wakandarasi 48 wanaendelea na utekelezaji katika Mikoa 15 kwenye Wilaya 31, Halmashauri 31 na Majimbo 32.

40. Vilevile, Shilingi **Bilioni 85.16** zimeshalipwa na fedha zingine zinaendelea kulipwa kulingana na wakandarasi watakavyoendelea kuwasilisha hati za madai (Interim certificates). Miradi yote inatarajiwa kukamilika katika kipindi cha miezi 18 hadi 24. Kadhalika, utekelezaji wa miradi hiyo umezalisha ajira 298,835 za moja kwa moja za kudumu na za muda mfupi.

Utekelezaji wa Maeneo ya Kipaumbele kwa mwaka 2022/2023

4.1 Kuimarisha Utafiti

41. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 40.73** ili kutekeleza maeneo ya msingi katika utafiti kama ifuatavyo:-

- i. Kuongeza uzalishaji wa mbegu za awali za mazao ya kimkakati kutoka tani 226.5 mwaka 2020/2021 hadi tani 1,453.
- ii. Kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika eneo la ekari 2,135 kwenye vituo 16 vya Utafiti wa Kilimo.
- iii. Kujenga, kukarabati, kununua vifaa na vitendanishi vya maabara tatu (3) za utafiti.
- iv. Kujenga ghala tano (5) katika vituo vitano (5) vya utafiti zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 2,075 za mbegu.
- v. Kujenga uzio katika kituo cha TARI Uyole kwa ajili ya kuzuia uvamizi wa maeneo ya utafiti.
- vi. Kuanza kukusanya na kusafisha mbegu za asili.

42. Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi kufikia Aprili, 2023, Wizara imezalisha mbegu za awali tani 519.112 sawa na asilimia 36 ya lengo na uzalishaji unaendelea. Mbegu hizo zina uwezo wa kuzalisha tani 210,607

za mbegu zilizothibitishwa ifikapo mwaka 2024/2025 kwa ajili ya kusambazwa kwa wakulima.

43. Vilevile, mkandarasi kwa ajili ya kuchimba visima 25 kwenye vituo 17, mabwawa manne (4) kwenye vituo vinne (4), kujenga matenki 25 kwenye vituo 17 na kununua na kusimika vifaa vya umwagiliaji yupo kwenye eneo la mradi (site) na ameanza kazi. Kazi hiyo itakamilika mwaka 2024 na inakadiriwa kuzalisha ajira 1,000 na itaongeza uzalishaji wa mbegu za awali kutoka tani 1,225.872 mwaka 2021/2022 hadi tani 26,311 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu zilizothibitishwa tani 452,650 ifikapo mwaka 2030.

44. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2023, ukarabati wa maabara ya TARI Tengeru umekamilika; ukarabati wa maabara za TARI Mlingano na TARI Mikocheni unaendelea; ujenzi wa maabara ya TARI Mlingano kwa ajili ya uzalishaji wa miche kwa njia ya chupa (tissue culture) umefikia asilimia 20; na vifaa na vitendanishi vya maabara za TARI Mlingano, Ukiriguru na Mikocheni vimenunuliwa. Vilevile, ujenzi wa ghala tano (5) zenye vyumba vya ubaridi katika vituo vya TARI Hombolo, Tumbi, Naliendele, Selian na Dakawa umefikia asilimia 22. Pia, ujenzi wa uzio katika eneo la kituo cha TARI Uyole lenye ekari 2,605 unaendelea.

45. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2023, TARI imekusanya aina 337 za mbegu za asili za mpunga na mbogamboga. Kati ya hizo, aina 74 zimeanza kusafishwa na kuzalishwa kwa ajili ya kuwafikia wakulima na kuhifadhi. **(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 16 hadi 26 wa kitabu cha hotuba yangu).**

4.2 Kuimarisha Kilimo cha Umwagiliaji

46. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 361.5** kwa ajili ya kutekeleza maeneo ya kipaumbele ya umwagiliaji kama ifuatavyo:-

- i. Kujenga skimu 25 mpya zenye jumla ya hekta 53,234 ;
- ii. Kujenga mabwawa 14 ya kuvunia maji ya mvua kwa ajili ya umwagiliaji yenye jumla ya mita za ujazo 131,535,000;
- iii. Kukarabati na kukamilisha skimu 30 zenye jumla ya hekta 41,771;
- iv. Kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mabonde ya kimkakati 22 yenye jumla ya hekta 306,361 na skimu 42 zenye jumla ya hekta 91,357;
- v. Kununua magari 38 kwa ajili ya kusimamia kazi za ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika ofisi za umwagiliaji za mikoa na wilaya;

- vi. Kununua mitambo 12 kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji; na
- vii. Kufungua ofisi 146 za Umwagiliaji za Wilaya na kuajiri wahandisi na wataalam mbalimbali wa kilimo 320.

47. Mheshimiwa Spika, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi kufikia Aprili 2023, mikataba 48 yenye thamani ya Shilingi **Bilioni 234.12** kwa mwaka imesainiwa kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika miradi 48 sawa na asilimia 70 ya lengo la kujenga na kukarabati miradi 69. Kati ya miradi hiyo, miradi 19 ni ya ujenzi wa skimu mpya sawa na asilimia 76 ya lengo la ujenzi wa skimu mpya, miradi 19 ni ya ukarabati wa skimu sawa na asilimia 63.3 ya lengo la ukarabati wa skimu na miradi 10 ni ya ujenzi wa mabwawa sawa na asilimia 71.4 ya lengo la ujenzi wa mabwawa. Utekelezaji wa miradi hiyo utafanyika kwa kipindi cha miezi 18 hadi 24 kwa mujibu wa mikataba.

48. Mheshimiwa Spika, kukamilika kwa ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji iliyopangwa kutaongeza eneo la umwagiliaji kwa hekta 95,005 na hivyo kufanya eneo la umwagiliaji kuwa hekta 822,285.6 sawa na asilimia 68.5 ya lengo la kufikia hekta 1,200,000 za umwagiliaji ifikapo mwaka 2025 kama ilivyoelekezwa na Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka

2020 - 2025. Aidha, utekelezaji huo utatengeneza ajira 475,025 za kudumu na za muda mfupi.

49. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2023, mikataba 22 yenye thamani ya Shilingi **Bilioni 25** imesainiwa kwa ajili ya kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika mabonde 22 ya kimkakati sawa na asilimia 100 ya lengo na kazi inaendelea. Aidha, Tume imesaini mikataba 13 yenye thamani ya Shilingi **Bilioni 3.93** kwa ajili ya kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika miradi 13 sawa na asilimia 30.95 ya lengo la kufanya upembuzi yakinifu katika 42 na utekelezaji wa kazi zilizopangwa katika skimu hizo umeanza. Ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mabonde na skimu hizo utafanyika katika kipindi cha mwaka 2023/2024 na 2024/2025.

50. Mheshimiwa Spika, Tume imefungua ofisi 121 za umwagiliaji za Wilaya sawa na asilimia 82.87 ya lengo na kuajiri watumishi wapya 320 ambao wamepelekwa katika ofisi za umwagiliaji za Wilaya kusimamia miradi ya umwagiliaji; imenunua magari 53 sawa na asilimia 139.5 ya lengo kwa bajeti ileile ya thamani ya Shilingi **Bilioni 8.34** kwa ajili ya kuimarisha ofisi za umwagiliaji za Wilaya; na imenunua mitambo 15 sawa na asilimia 125 ya lengo na magari makubwa (heavy trucks) 17 kwa bajeti

ileile ya thamani ya Shilingi **Bilioni 15.6** kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji.

51. Mheshimiwa spika, Tume imesaini hati ya makubaliano (MoU) na kampuni mbili (2) kutoka nchi za Italia na Uhispania kwa ajili ya kuendeleza mradi wa Bonde la Mto Mara na mradi wa Kisegele katika Bonde la Kilombero. Utaratibu utakaotumika katika kutekeleza miradi hiyo ni “Engineering Procurement Construction and Financing” -EPCF. (**Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 26 hadi 32 wa kitabu cha hotuba yangu**).

4.3 Kuimarisha upatikanaji wa pembejeo za kilimo

Mbegu bora

52. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 43.03** kutekeleza maeneo ya msingi ya kwa ajili ya kuimarisha upatikanaji wa mbegu bora kama ifuatavyo;

- i. Kujenga miundombinu ya umwagiliaji kwenye eneo lenye ukubwa wa hekta 1,791.5 katika mashamba ya mbegu ya Tengeru, Mwele, Arusha na Kilimi;
- ii. Kuongeza eneo jipya hekta 4,000 katika mashamba ya Msimba, Kilimi, Mwele na Mbozi kwa ajili ya kuzalisha mbegu bora;

- iii. Kujenga uzio katika mashamba ya mbegu kwa ajili ya kuzuia uvamizi;
- iv. Kujenga bwawa lenye mita za ujazo 82,000 katika shamba la Arusha; na kuchimba visima virefu nane (8); na
- v. Kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora za mazao mbalimbali tani 127,650 kupitia Wakala wa Mbegu za Kilimo (ASA) na Sekta Binafsi.

53. Mheshimiwa Spika, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi kufikia Aprili 2023, ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba matano (5) ya mbegu yenye ukubwa wa ekari 2,025 umefikia asilimia 25; uchimbaji wa visima virefu sita (6) sawa na asilimia 75 ya lengo la kuchimba visima vinane (8) katika shamba la mbegu la Msimba umekamilika; mashamba pori yenye ukubwa wa ekari 1,250 ya Kilimi-Nzega; Msimba-Kilosa; Mwele-Tanga na Namtumbo-Ruvuma yameendelezwa; na ujenzi wa uzio wenye urefu wa Kilomita 23 kwenye shamba la Msimba na Kilomita 12 katika shamba la Kilimi-Nzega kwa ajili ya kuzuia uvamizi umefika asilimia 60 na 70, mtawalia.

54. Mheshimiwa Spika, upatikanaji wa mbegu bora umefikia tani 64,152.11 sawa na asilimia 50.25 ya lengo la tani 127,650. Kati ya kiasi hicho, tani 44,344.4 zimezalishwa nchini,

tani 14,690.41 zimeingizwa kutoka nje ya nchi na tani 5,117.3 ni bakaa ya msimu wa 2021/2022 na uzalishaji unaendelea. Vilevile, Wizara imeanza kuwapatia ardhi Sekta binafsi ya kitanzania ndani ya mashamba ya ASA kwa ajili ya uzalishaji wa mbegu bora. Jumla ya Kampuni tisa (9) zimepatiwa ardhi yenye ukubwa wa ekari 5,477.5 katika mashamba ya mbegu ya Mbozi na Dabaga. Hatua hii imewezesha uzalishaji wa mbegu bora tani 7,536 na kuzalisha ajira 3,750.

Miche bora

55. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Taasisi zake, Halmashauri na Sekta binafsi ilipanga kuzalisha jumla ya miche ya mazao mbalimbali 101,000,000 na kusambaza kwa wakulima. Hadi kufikia Aprili, 2023 miche 61,486,921 sawa na asilimia 60.87 ya lengo imezalishwa na kusambaza kwa wakulima na usambazaji unaendelea.

Mbolea

56. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia TFRA ilipanga kuratibu uingizaji, uzalishaji na usambazaji wa tani 650,000 za mbolea kwa msimu wa kilimo 2022/2023 unaoishia mwezi Juni 2023. Hadi kufikia Aprili 2023, upatikanaji wa mbolea umefikia tani 819,442 ikiwa ni asilimia 126 ya lengo. Kiasi hicho kimetokana na tani 75,399 zilizozalishwa nchini, tani 617,079 zilizoagizwa nje ya nchi na tani 126,964 bakaa ya msimu wa

mwaka 2021/2022. Hili ni ongezeko la asilimia 46 ikilinganishwa na msimu wa 2021/2022 ambapo upatikanaji wa mbolea ulikuwa tani 560,551.

Viutilifu

57. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023, Wizara ilipanga kununua lita 118,500 kwa ajili ya kudhibiti milipuko ya visumbufu vya mazao na mimea. Hadi kufikia Aprili, 2023 Wizara kupitia Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viutilifu Tanzania (TPHPA) imenunua lita 106,000 sawa na asilimia 89.45 ya lengo. Aidha, lita 82,424 na kilo 2,000 za viutilifu zimesambazwa katika Halmashauri 58 za mikoa 10 na kudhibiti milipuko ya viwavijeshi, nzi wa matunda na panya na kuweza kuokoa upotevu wa mazao ya mpunga, mahindi, mtama na uwele katika eneo la hekta 110,000 za mashamba ya wakulima. Vilevile, Wizara imedhibiti milipuko ya ndege waharibifu wa mazao (kwelea kwelea) katika Halmashauri 11 za Mikoa mitano (5) ambapo lita 2,670 za viutilifu zimetumika.

58. Mheshimiwa Spika, Wizara imewezesha upatikanaji na usambazaji wa ekapaki 1,823,688 kwa wakulima wa zao la pamba sawa na asilimia 40.5 ya lengo la ekapaki 4,500,000 na ambapo jumla ya wakulima 550,000 wamenufaika. Aidha, imewezesha upatikanaji na usambazaji wa viutilifu vya korosho

tani 15,015.03 sawa na asilimia 60 ya lengo la kusambaza tani 25,000 za salfa ya unga na lita 2,684,470.5 sawa na asilimia 178.9 ya lengo la lita 1,500,000 za viuatilifu vya maji ambapo wakulima 483,000 wamenufaika. Pia, Wizara imewezesha upatikanaji wa viuatilifu vya tumbaku lita 84,938.48 (Yamaotea na Deltamethrine), pakiti 480,721 za imidacloprid 70% WG ambapo jumla ya wakulima 70,318 wamenufaika.

59. Mheshimiwa Spika, TPHPA imekagua maduka 314 katika Mikoa 12 kwa lengo la kudhibiti ubora wa viuatilifu na kutoa mafunzo kuhusu matumizi salama na sahihi ya viuatilifu kwa wadau 711. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba hadi wa kitabu cha hotuba yangu.***)

Zana za Kilimo

60. Mheshimiwa Spika, Sekta binafsi kwa kushirikiana na taasisi za fedha na *guarantee schemes* imetengeneza mfumo wa wakulima kukopeshwa zana za kilimo kwa kutumia dhamana ya zana zenyewe hii imeongeza idadi ya matreka kufikia matreka 614. Hivyo, hadi kufikia Aprili, 2023 idadi ya matreka makubwa imeongezeka kutoka 21,149 mwaka 2021/2022 hadi 22,849 na matreka madogo kutoka 9,420 mwaka 2021/2022 hadi 11,379. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 32 hadi 47 wa kitabu cha hotuba yangu.***)

4.4 Ruzuku ya Mbegu na Miche

61. Mheshimiwa Spika, Wizara ilipanga kutoa mbegu za alizeti tani 5,000 kupitia mpango wa ruzuku. Hadi kufikia Aprili 2023, Wizara kupitia ASA imesambaza mbegu bora za alizeti tani 1,004 kwa wakulima katika Halmashauri 39 ili kuongeza uzalishaji wa zao la alizeti. Vilevile, tani 80 za mbegu bora za ngano zimesambazwa katika Wilaya ya Makete kwa mpango wa ruzuku.

62. Vilevile, Wizara ilipanga kuzalisha na kusambaza miche ya mazao mbalimbali kwa mpango wa ruzuku. Hadi kufikia Aprili, 2023, ASA kwa kushirikiana na JKT, Magereza, TARI na Halmashauri za Mikoa saba (7) imezalisha na kusambaza miche ya chikichi 1,158,313 inayotosheleza kupandwa katika eneo la hekta 9,266.49. Miche hiyo inatarajiwa kuzalisha tani 37,065.96 za mafuta ifikapo mwaka 2030 na kuzalisha ajira takribani 46,000. Pia, TARI imezalisha miche ya zabibu 210,523 na kusambaza miche 98,815 kwa wakulima katika Wilaya nne (4) za Mkoa wa Dodoma na usambazaji unaendelea. Miche hiyo inatosheleza kupandwa katika eneo lenye ukubwa wa ekari 197.25.

63. Mheshimiwa Spika, Wizara ilipanga kusambaza mbegu na miche bora kwa mpango ruzuku ya mazao

kujigharamia yenyewe kupitia Bodi za Mazao. Hadi kufikia Aprili, 2023, Bodi ya Pamba Tanzania imesambaza mbegu za pamba tani 22,146 katika Wilaya 56 kwenye Mikoa 17 inayolima zao la pamba; Bodi ya Korosho Tanzania imesambaza miche bora ya korosho 11,000 katika Mikoa 13; Bodi ya Mkonge Tanzania imesambaza miche ya Mkonge 12,633,536 katika Halmashauri 15; na Bodi ya Kahawa Tanzania kwa kushirikiana na Sekta Binafsi imezalisha na kusambaza miche bora ya kahawa 8,784,146 sawa na asilima 43.9 ya lengo la kuzalisha miche 20,000,000 na uzalishaji wa miche unaendelea ili kufikia lengo hilo.

4.5 Ruzuku ya Mbolea

64. Mheshimiwa Spika, Wizara ilipanga kutoa ruzuku ya mbolea kwa wakulima wote kwa mazao yote nchini na kusajili wakulima. Hadi kufikia Aprili, 2023 tani 449,795 za mbolea ya ruzuku zimesambazwa. Takwimu zinaonesha kuwa matumizi ya mbolea yameongezeka kutoka tani 363,599 mwaka 2021/2022 hadi tani 449,795 mwaka 2022/2023 na matarajio ni kufikia tani 500,000 ifikapo Juni 2023. Kadhalika, timu yetu ya tathmini inafuatilia usambazaji wa mbolea ya ruzuku na matumizi yake.

65. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2023, jumla ya wakulima 3,050,621 wamesajiliwa ambapo wakulima 801,776

wamenufaika na mpango wa ruzuku ya mbolea kwenye mikoa 26. Aidha, kwa mara ya kwanza katika historia ya nchi yetu tumewatambua wakulima wanaonufaika na mbolea ya ruzuku kwa majina yao kamili, mahali walipo, aina ya mazao, ukubwa wa mashamba yao na maeneo wanayofanyia shughuli za kilimo. Lengo ni kusajili wakulima wasiopungua 7,000,000 na zoezi hili la kusajili na kutoa kadi litakamilika mwaka 2025 na kuunganisha kanzidata hii na satellite, taarifa za afya ya udongo kwa kila mkulima na huduma za ugani ili taifa letu kuwa na uhakika wa takwimu na taarifa za wakulima.

66. Mheshimiwa Spika, Pia, waingizaji wakubwa wa mbolea 28, mawakala wadogo 3,265 na wazalishaji watatu (3) ndani ya nchi wamesajiliwa katika mfumo wa ruzuku ya mbolea ili kuhakikisha usambazaji wa mbolea unafanikiwa. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 48 hadi 51 wa kitabu cha hotuba yangu***).

4.6 Kuimarisha Huduma za Ugani, Mafunzo na Vyuho na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo

67. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 15** kwa ajili ya kuimarisha huduma za ugani, mafunzo na Vyuho na Vituo vya Mafunzo kama ifuatavyo:-

- i. Kufunga GPS kwenye pikipiki za maafisa ugani na kuweka mfumo wa usimamizi wa huduma za ugani;
- ii. Kusambaza vitendea kazi vya kupimia afya ya udongo kwa maafisa ugani wa Halmashauri 122; vishikwambi 6,377; visanduku vya ugani (Extension Kits) 400 katika Halmashauri 46;
- iii. Kuanzisha kituo cha huduma za mawasiliano ya kilimo (Call centre) kwa ajili ya kurahisisha utoaji wa ushauri wa kitaalam na taarifa za masoko kwa wadau wa kilimo;
- iv. Kudahili wanafunzi 2,200 katika ngazi ya Astashahada na Stashahada; na
- v. Kukarabati wa miundombinu ya Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Uyole, KATRIN, Inyala, Ukiriguru, Igurusi, Mtwara, Mlingano, HORTI – Tengeru na Vituo vya Mafunzo kwa Wakulima vya Bihawana, Ichenga na Mkindo.

68. Mheshimiwa Spika, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi kufikia Aprili, 2023 pikipiki 5,889 sawa na asilimia 84.12 ya lengo la kusambaza pikipiki 7,000 zimesambazwa katika Mikoa 25 ili kuwawezesha maafisa ugani kutoa huduma kwa wakulima kwa ufanisi; Kituo cha ufuatiliaji (Control Center) wa matumizi ya pikipiki za maafisa ugani kimenzishwa; na GPS 979 zimefungwa kwenye pikipiki za maafisa ugani katika Mikoa ya Dodoma, Mwanza, Morogoro na

Iringa na zoezi linaendelea. Aidha, Kituo cha Huduma kwa Wateja (Kilimo Call Centre) kimeanzishwa.

69. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2022/2023, imedahili wanafunzi 3,151 sawa na asilimia 143 ya lengo la kudahili wanafunzi 2,200 katika Vyuu 14 vya Mafunzo ya Kilimo vya Umma ngazi ya Astashahada na Stashahada katika fani za Kilimo. Vilevile, Vyuu Binafsi 14 ambavyo vinatumia mitaala ya Wizara katika kutoa mafunzo ya kilimo vimedahili jumla ya wanafunzi 1,031. Kadhalika, ukarabati wa miundombinu ya majengo katika Vyuu vya NSI Kidatu, Ilonga, Tumbi, Uyole, Ukiriguru, Mubondo na KATRIN unaendelea. Aidha, Ukarabati wa Kituo cha Mafunzo ya Kilimo kwa Wakulima Bihawana umekamilika na kuzalisha ajira 1,109 za vijana. Vilevile, Wizara imenunua na kusambaza samani katika Vituo vitano (5) vya Rasilimali za Kilimo vya Kata (WARCs) katika mikoa ya Dodoma, Singida na Simiyu. Vilevile, Wizara imesambaza matrekta madogo (powertiller) 11 katika WARCs za Mikoa tisa (9). Vilevile, Wizara imenunua vishikwambi 580, kompyuta 143 na *printer* 143. **(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 54 hadi 61 wa kitabu cha hotuba yangu).**

4.7 Kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo

70. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi; kuhamasisha uwekaji chapa (branding) kwenye bidhaa za kilimo; na kuimarisha mauzo ya mazao; na kuendelea na ujenzi wa miundombinu ya kituo mahiri cha usimamizi wa mazao baada ya kuvuna; kukamilisha ujenzi wa maabara ya kudhibiti visumbufu vya mazao kibiolojia na kuanza ujenzi wa maabara kuu ya kilimo kwa ajili ya kudhibiti ubora wa mazao.

71. Mheshimiwa Spika, ninaomba nilitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, hadi kufikia Aprili, 2023, Wizara kwa kushirikiana na Wizara za kisekta na Sekta binafsi imewezesha kupatikana kwa fursa za masoko mapya ya mazao nje ya nchi ikiwemo soko la korosho katika nchi ya Marekani ambapo tani 74.19 za korosho iliyobanguliwa zenye thamani ya Dola za Marekani **Milioni 455.72** zimeuzwa; na Soko la tumbaku nchini Japan.

72. Aidha, kiwanda cha tumbaku cha TLTC kilichokuwa kimefungwa kimepata mwekezaji mpya ambaye ni Kampuni ya Mkwawa Leafy Tobacco Processor Limited (MLTL). Kampuni hiyo imenunua na kusindika tani 7,518 za tumbaku na imeingia mkataba wa kununua tani 41,605 za tumbaku kutoka kwa

wakulima katika msimu wa kilimo 2022/2023. Vilevile, Kampuni hiyo imeanza ujenzi wa Kiwanda cha sigara katika Mkoa wa Morogoro na kitazinduliwa na kuwekwa jiwe la Msingi na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Julai, 2023.

73. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Sekta binafsi imewezesha uwekaji wa chapa kwenye mazao ikiwemo korosho zinazobanguliwa na parachichi na kuuzwa nje ya nchi ili kuyatambulisha na kuyatofautisha na mazao yanayozalishwa nchi nyingine. Aidha, Wizara inaendelea na jitihada za uwekaji chapa kwenye mazao mengine yanayosafirishwa nje ya nchi.

74. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha soko la ndani Wizara kupitia NFRA na CPB imenunua nafaka tani 69,166.19 za mazao mbalimbali kutoka kwa wakulima. Vilevile, soko la nje limeendelea kuimarika ambapo hadi kufikia Aprili 2023, tani 767,840 za mahindi na mchele zenye thamani ya Dola za Marekani **Milioni 252.55** zimeuzwa nje ya nchi. Pia, tani 396,756 za mazao ya mbaazi, ufuta na dengi zenye thamani ya Dola za Marekani **Milioni 279.41** na parachichi tani 29,031 zenye thamani ya Dola za Marekani **Milioni 52.25** zimeuzwa nje ya nchi. Kadhalika, tani 363,061 za mazao asilia ya biashara zenye thamani ya Dola za Marekani **Milioni 693** zimeuzwa nje ya nchi.

75. Mheshimiwa Spika, ujenzi wa Kituo cha Udhhibiti wa Visumbufu Kibaolojia (Kibaha) umefikia asilimia 99; ujenzi wa Kituo Mahiri cha Usimamizi wa Mazao Baada ya Kuvuna (Mtanana – Kongwa) umefikia wastani wa asilimia 70; ujenzi wa Maabara Kuu ya Kilimo iliyopo Mtumba - Dodoma umefikia asilimia sita (6); na ujenzi wa masoko ya kuuzia mbogamboga, matunda na viungo katika Halmashauri za Rungwe, Busokelo na Ileje kuipitia mradi wa AGRI Connect umekamilika. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 61 hadi 65 wa kitabu cha hotuba yangu***).

4.8 Kuimarisha Mifumo ya Upatikanaji wa Mitaji

76. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa kilimo imeanzisha Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo ambapo, Amri (Sehemu ya Kanuni za Sheria ya Fedha ya mwaka 2022) ya kuanzishwa mfuko huo imeidhinishwa na Waziri wa Fedha na Mipango kwa ajili ya kuchapwa kwenye Gazeti la Serikali. Mfuko huo utachochea ukuaji wa maendeleo ya sekta ya mazao ya kilimo; kufidia bei za mazao inaposhuka; kutoa ruzuku ya pembejeo za kilimo (mbolea, mbegu bora, viuatilifu); kuchochea uwekezaji katika shughuli za utafiti wa kilimo; na kuwajengea uwezo wakulima, wasindikaji, maafisa ugani na watafiti wa kilimo.

77. Mheshimiwa Spika, katika kuwezesha upatikanaji wa mitaji kwa wakulima, Benki ya Maendeleo ya Kilimo imetoa mikopo ya Shilingi **Bilioni 169.656** kwa ajili ya kufanikisha uzalishaji katika Sekta ya Kilimo. Aidha, mikopo ya Shilingi **Bilioni 57.486** imetolewa kwa Vyama vya Ushirika vitano (5) na kampuni mbili (2) kwa ajili ya ununuzi wa kahawa katika Mikoa ya Kagera, Mara na Mbeya kwa msimu wa mwaka 2022/2023. Pia, mikopo ya Shilingi **Bilioni 21.71** imetolewa kwa Vyama vya Ushirika vitatu (3) na kampuni moja (1) kwa ajili ya ununuzi wa pamba katika msimu wa mwaka 2022/2023. Kadhalika, TADB imetoa Shilingi **Bilioni 17.52** kwa ajili ya ununuzi wa mazao mbalimbali.

78. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2021/2022 Benki ya CRDB imetoa mikopo ya kilimo yenye thamani ya Shilingi **Bilioni 801**. Kati ya mikopo hiyo, Shilingi **Bilioni 494** wamepatiwa AMCOS 472 kwa ajili ya shughuli mbalimbali za kilimo, mifugo, misitu na uvuvi. Vilevile, Benki ya NMB imetoa mikopo katika Sekta ya Kilimo yenye thamani ya Shilingi **Trilioni 1.62**.

Mfuko wa Pembejeo za Kilimo

79. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2022/2023, kupitia Mfuko wa Pembejeo za Kilimo imetoa mikopo nafuu 20

yenye thamani ya Shilingi **Milioni 704.278**. Vilevile, Wizara kupitia AGITF imeanzisha huduma ya *soft loan* kwa ajili ya vijana na wanawake kupata mitaji na kuwawezesha kushiriki katika shughuli za kilimo kupitia programu ya BBT. Kwa kuanzia huduma hiyo imewezesha upatikanaji wa mikopo ya Shilingi **Milioni 200**. (*Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 66 hadi 68 wa kitabu cha hotuba yangu*).

4.9 Kuimarisha Miundombinu ya Kuhifadhi Mazao ya kilimo

80. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 24** kwa ajili ya ujenzi wa ghala 70 za kuhifadhi mazao katika ngazi ya Kata na Kijiji. Hadi kufikia Aprili 2023, ujenzi wa ghala 28 katika Halmashauri za Wilaya za Songea, Madaba na Namtumbo umeanza.

81. Mheshimiwa Spika, vilevile, Wizara ilipanga kukamilisha ujenzi wa ghala 14 kupitia mradi wa TANIPAC; kukamilisha ujenzi wa ghala tisa (9) na vihenge 56 kupitia mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi unaotekelezwa na NFRA; na kukamilisha ukarabati wa ghala 17 katika Halmashauri za Songea na Madaba.

82. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili, 2023 Wizara kupitia mradi wa TANIPAC imekamilisha ujenzi wa ghala 10 kati

ya ghala 14 sawa na asilimia 71.4 ya lengo. Aidha, ujenzi wa ghala nne (4) zilizobaki za Engusero - Kiteto, Endanoga - Babati, Ole-Dodeani - Pemba na Lumecha - Namtumbo umefikia wastani wa asilimia 82. Kadhalika, utekelezaji wa Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi Nafaka umefikia wastani wa asilimia 85. **(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 69 hadi 72 wa kitabu cha hotuba yangu).**

4.10 Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika

83. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Wizara kupitia Tume ya Maendeleo ya Ushirika ilipanga kuendelea kuratibu uanzishwaji wa Benki ya Maendeleo ya Ushirika; kukagua Vyama vya Ushirika 6,150; kuiwezesha COASCO kufanya ukaguzi wa Vyama; kuratibu na kusimamia uendeshwaji wa minada, masoko na mauzo ya mazao ya wakulima kupitia Vyama vya Ushirika; na kuanzisha mfumo wa TEHAMA wa usimamizi wa Vyama vya Ushirika (MUVU).

84. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2023, Tume ya Maendeleo ya Ushirika imeendelea kuhamasisha uanzishwaji wa Benki ya Taifa ya Ushirika. Uhamasishaji huo umewezesha mtaji wa benki hiyo kuongezeka kutoka Shilingi **Bilioni 1.7** mwaka 2020/2021 hadi Shilingi **Bilioni 5.2** Aprili, 2023. Vilevile, Tume imekagua Vyama vya upili 21 na Vyama vya Ushirika vya Msingi

2,972 kati ya vyama 7,300. Kadhalika, Shirika la Ukaguzi na Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO) imekagua vyama 6,005 sawa na asilimia 97 ya lengo.

85. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2023, Tume imeratibu uuzwaji wa tani milioni 1.826 za mazao mbalimbali zenye thamani ya Shilingi **Trilioni 1.752** ikilinganishwa na tani 597,298.58 zenye thamani ya Shilingi **Trilioni 1.552** katika msimu wa 2021/2022. Thamani ya mauzo ya mazao hayo imeongezeka kwa asilimia 11.3.

86. Mheshimiwa Spika, Vyama vya Ushirika 4,661 vimesajiliwa katika Mfumo wa Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (MUVU). Aidha, maafisa TEHAMA 30, warajis wasaidizi wa mikoa 26, watendaji wa bodi ya mazao 74, maafisa ushirika 421, mameneja 2,482 wa vyama na wahasibu wa vyama 102 wamepatiwa mafunzo kuhusu utumiaji wa Mfumo huo. Vilevile, Tume imeunganisha mfumo wa MUVU kwenye mfumo uunganishi wa Serikali (GeSB) na Mfumo wa mizani ya kidigitali ili kudhibiti wizi wa mazao ya wakulima. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 72 hadi 75 wa kitabu cha hotuba yangu***).

4.11 Kuhamasisha Kilimo cha Mashamba Makubwa ya Pamoja

87. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Bunge lako Tukufu liliidhinisha Shilingi **Bilioni 3** kwa ajili kuainisha, kutenga, kupima na kulinda ardhi ya kilimo kwa lengo la kuwa na Benki ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji wa mashamba makubwa ya pamoja yatakayojengewa miundombinu muhimu.

88. Mheshimiwa Spika, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi kufikia Aprili, 2023 jumla ya ekari 266,441.6 za mashamba makubwa ya pamoja katika Mikoa ya Kigoma, Mbeya, Njombe, Dodoma na Kagera zimepimwa kwa ajili ya kuyapatia hati miliki. Mashamba hayo yatatumika kwa ajili ya utekelezaji wa programu ya Jenga Kesho Iliyo Bora (BBT). Mpango wa Mashamba Makubwa ya Pamoja (Block Farms) ulizinduliwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 20 Machi, 2023, katika shamba la Chinangali lilipo Mkoa wa Dodoma.

4.12 Ushiriki wa vijana katika Sekta ya Kilimo

89. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2022/2023, ilipanga kuongeza ajira za vijana na wanawake 1,000,000 kwenye Sekta ya Kilimo ifikapo mwaka 2025 kwa kuanzisha programu

mbalimbali ikiwemo programu ya vijana ya Jenga Kesho Iliyo Bora (BBT).

90. Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara inatekeleza programu ya miaka minane (8) 2022-2030 ya Jenga Kesho iliyo Bora yenye lengo la kuongeza ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kwa kuwapatia mafunzo ya kilimo biashara, kuwahakikishia upatikanaji wa ardhi, mitaji na masoko. Aidha, Programu hiyo, inatekelezwa kwa kushirikiana na Washirika wa Maendeleo na Sekta binafsi.

91. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo, Wizara kupitia tovuti www.bbt.kilimo.go.tz ilitangaza vijana na wanawake wajitokeze kuomba kujiunga na mafunzo ya kilimo biashara yatakayotolewa katika vituo atamizi. Kupitia tangazo hilo, vijana 20,227 waliomba, kati ya hao wanawake ni 4,722 na wanaume ni 15,505.

92. Aidha, baada ya uchambuzi vijana 812 kati ya hao, wanawake ni 282 na wanaume 530 wamekidhi vigezo vya kupata mafunzo ya kilimo biashara katika awamu ya kwanza. Vijana hao wamepelekwa katika vituo atamizi 13 na mafunzo yanaendelea. Mafunzo hayo yanatolewa kwa kipindi cha miezi minne (4) na yatakamilika Agosti 2023. Uchambuzi wa kundi la pili na tatu

unaendelea. Baada ya kuhitimu mafunzo hayo, vijana na wanawake hao watapatiwa mashamba yenye ukubwa usiozidi ekari 10 kulingana na aina ya mazao. Mashamba hayo watakayopewa watapewa umiliki (sub leasing) kwa miaka 66.

93. Mheshimiwa Spika, programu hii inahusisha upatikanaji wa vijana, kuwapatia ardhi na mafunzo kwani haina tija kijana kumpa mafunzo na kumrudisha mtaani. Ni ukweli kwamba umiliki wa ardhi ni nyenzo muhimu ya kuwakomboa vijana na wanawake kiuchumi na kama tusipofanya maamuzi ya kuwamilikisha vijana na wanawake ardhi sasa, ipo siku Taifa letu litakuwa na raia ambao wengi wao ni vibarua katika ardhi yao na hawamiliki nyenzo za uzalishaji.

94. Mheshimiwa Spika, programu hii itawakaribisha wawekezaji wakubwa katika mashamba hayo watakaonunua na kuongeza thamani ya mazao. Wawekezaji hao watapewa ardhi, watapimiwa afya ya udongo, watapewa *sub leasing tittle* ya miaka 66 na kuingia mikataba ya utendaji na Wizara ya Kilimo. Vilevile, programu hii imeweka msukumo katika mabadiliko ya fikra na mazingira ya kibiashara miongoni mwa vijana na wanawake kwa lengo la kubadili mtazamo wa kuendesha shughuli za kilimo kama shughuli ya kiuchumi na kibiashara na siyo shughuli ya kujikimu ama shughuli ya watu walioshindwa maisha.

95. Pamoja na mpango wa kuwezesha vijana, Wizara inatekeleza mpango wa ujenzi wa miundombinu ya kuongeza thamani na ghala za kuhifadhi mazao. Ujenzi wa miundombinu hiyo unaendelea ikiwemo kiwanda cha kusindika zabibu katika eneo la Chinangali, ghala na kiwanda cha kubangua korosho katika Wilaya ya Manyoni na ugawaji wa mashine ndogo za kubangua korosho katika maeneo ya uzalishaji.

96. Mheshimiwa Spika, kama anakuja mwekezaji leo katika Taifa letu tunampokea na kumpatia ardhi, vivutio vyote vya kodi anavyovitaka na sisi viongozi wote tunapiga naye picha. Tutakuwa viongozi wa ajabu kama hatutawawezesha kwa makusudi raia wetu umiliki wa nyenzo za uzalishaji hasa ardhi, fursa za mitaji na teknolojia za kisasa. Ni lazima uchumi wa Taifa letu umilikiwe na Watanzania na ardhi ni silaha namba moja.

97. Mheshimiwa Spika, nitumie Bunge lako tukufu kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa juhudi zake za kuhamasisha vijana na wanawake kushiriki kwenye kilimo kupitia Progamu ya Jenga Kesho iliyo Bora almaarufu kama *Building a Better Tomorrow* – BBT. Pia, ninamshukuru kwa kuamua kwa makusudi kuanza safari ya kuwamilikisha Watanzania ardhi na

kujenga wawekezaji wa ndani ambao watamiliki nyenzo za uzalishaji ili kukabiliana na changamoto za ukoloni mamboleo.

4.13 Kuimarisha Kilimo Anga

98. Mheshimiwa Spika, matengenezo ya ndege ya kunyunyuzia viuatilifu iliyokuwa Nairobi nchini Kenya yamekamilika na imerejeshwa nchini. Vilevile, manunuzi ya ndege mpya kwa ajili ya shughuli za udhibiti wa visumbufu kwa njia ya anga yamefikia hatua ya upekuzi wa kampuni tatu (3) zilizoainishwa kwa ajili ya utengenezaji wa ndege maalum za udhibiti wa visumbufu.

99. Mheshimiwa Spika, imefika wakati kama nchi kujitegemea katika udhibiti wa nzige, kweleakwelea na visumbufu vingine vya milipuko kwa kutumia ndege zetu za unyunyuziaji badala ya kuendelea kutegemea ndege za mashirika ya nje. ***(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 75 hadi 83 wa kitabu cha hotuba yangu).***

2.0 UZALISHAJI WA MAZAO

Mazao Asilia ya Biashara

100. Mheshimiwa Spika, katika msimu wa 2022/2023, uzalishaji wa mazao asilia ya biashara umefikia tani **951,727.77**

sawa na asilimia 65.06 ya lengo la kuzalisha tani **1,462,800** na mavuno yanaendelea.

Mazao ya Chakula

101. Mheshimiwa Spika, katika msimu wa 2021/2022, uzalishaji wa mazao ya chakula ni tani 17,148,290 ikilinganishwa na tani 18,665,217 mwaka 2020/2021. Kupungua kwa uzalishaji kumetokana na athari za mabadiliko ya tabianchi yaliyopelekea mtawanyiko wa unyeshaji wa mvua usioridhisha.

5.1 Mazao yenye Mahitaji Makubwa Yanayoagizwa Nje ya Nchi

Zao la Miwa na Uzalishaji wa Sukari

102. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Wizara kupitia Bodi ya Sukari ilipanga kuzalisha tani 4,500,000 za miwa kwa ajili ya kuzalisha sukari tani 450,000. Hadi kufikia Aprili 2023 takribani tani 4,405,350.61 za miwa zimezalishwa ambapo zimezalisha sukari tani 456,019.73 sawa na asilimia 101.34 ya lengo.

103. Mheshimiwa Spika, kutokana na uhamasishaji wa uanzishwaji wa viwanda vya sukari nchini, hadi kufikia Aprili 2023 kiwanda cha Sukari Bagamoyo kimeanza uzalishaji ambapo tani

18,127.2 za sukari zimezalishwa. Kadhalika, Kampuni ya Mkulazi Holding Limited inaendelea na usimikaji wa mitambo yenye uwezo wa kuzalisha tani 50,000 za sukari kwa mwaka ambapo usimikaji umefikia asilimia 73.

Zao la Ngano

104. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili, 2023 tani 61,968 za ngano zimezalishwa katika msimu wa mwaka 2021/2022. Aidha, uzalishaji wa ngano katika msimu wa mwaka 2022/2023 unaendelea; taratibu za kufufua na kuendeleza mashamba 14 yaliyokuwa chini ya lililokuwa Shirika la NAFCO (hekta 43,538) zinaendelea; na mbegu za awali za ngano tani 51.74 zimezalishwa na TARI ambazo zitazalisha mbegu zilizothibitishwa tani 20,696; na tani 267.65 za mbegu bora za ngano zimezalishwa na ASA na uzalishaji unaendelea. Vilevile, TARI imetathmini aina 322 (lines) za ngano ili kupata aina zenye mavuno mengi, ustahimilivu wa joto, baridi, ukame na zinazokidhi mahitaji ya soko.

Mazao ya Mafuta

105. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuzalisha na kusambaza tani 5,000 za mbegu ya alizeti kwa mpango wa ruzuku; kujadiliana na Wizara ya Fedha na Mipango ili kuweka motisha ya kikodi kwa viwanda vinavyozalisha

mafuta ya alizeti nchini kwa kuwaondolea kodi ya ongezeko la thamani; na kuzalisha miche ya chikichi 15,625,000 ifikapo mwaka 2030 sawa na wastani wa miche 2,000,000 kwa mwaka.

106. Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara kupitia ASA imesambaza mbegu za alizeti kwa mpango wa ruzuku ambazo zinatoshleza kupandwa katika eneo la ekari 334,667 na kuzalisha mbegu za kukamua tani 234,267 ambazo zitazalisha mafuta tani 58,567.

107. Mheshimiwa Spika, ninapenda kulitangazia Bunge lako Tukufu kuwa, Wizara imeiwezesha Mamlaka ya Udhibiti wa Nafaka na Mazao Mchanganyiko (COPRA) kuanza kazi na itaanza kukutana na wadau wa tasnia ya alizeti ili kupanga bei elekezi ya kununua zao hilo kwa wakulima.

108. Mheshimiwa Spika, Serikali imeweka motisha mahsusi ya kikodi kwa viwanda vya ndani vinavyozalisha mafuta ya alizeti nchini kwa kuwaondolea Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) kwa malighafi na vifungashio vinavyotumiwa kutengeneza mafuta ya kula yanayosafishwa mara mbili (double refine) kwa kutumia mbegu za mafuta zinazozalishwa hapa nchini. Mpango wa Serikali ni kuimarisha uzalishaji wa ndani ili kupunguza uagizaji wa mafuta ya kula kutoka nje ya nchi. Safari hiyo imeanza

ambapo taarifa za Benki Kuu ya Tanzania zinaonesha kuwa hadi Februari, 2022 gharama zilizotumika kuingiza mafuta ya kula (import bill) zimepungua kutoka Dola za Marekani **Milioni 188.7** hadi kufikia Dola za Marekani **Milioni 144.0** Februari, 2023.

109. Vilevile, ASA kwa kushirikiana na JKT, Magereza, TARI na Halmashauri za Mikoa saba (7) imezalisha na kusambaza miche ya chikichi 1,158,313 kwa mpango wa ruzuku inayotosheleza kupandwa katika eneo la hekta 9,266.49. Miche hiyo inatarajiwa kuzalisha tani 37,065.96 za mafuta ifikapo mwaka 2030 na kuzalisha ajira takribani 46,000.

Mazao ya Bustani

110. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2022/2023 ilipanga kuongeza uzalishaji wa mazao ya bustani kutoka tani milioni 7.34 hadi tani milioni 8.5; kusimamia uzalishaji wa matumizi ya miche na vipando bora; na kujenga miundombinu ya kuhifadhi mazao ya bustani; kujenga vituo vya huduma ya pamoja (common use facilities) na vyumba vya ubaridi.

111. Mheshimiwa Spika, ninaomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa uzalishaji wa mazao ya bustani umefikia tani Milioni 7.72 sawa na asilimia 90.8 ya lengo la kuzalisha tani milioni 8.5 na uzalishaji unaendelea. Ili kulinda ubora na kupunguza upotevu

wa mazao ya bustani, Wizara imekamilisha usanifu wa ujenzi wa vituo jumuishi viwili (2) (common use facilities) ambavyo vitajengwa katika Mikoa ya Iringa (Mufindi) na Kilimanjaro (Hai). Vituo hivyo, vitawezesha ukusanyaji, uchambuaaji, upangaji wa madaraja na ufungashaji wa mazao ya bustani. Aidha, vituo hivyo vitaendeshwa na Sekta binafsi kwa utaratibu utakaowekwa na Serikali.

112. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuhamasisha uzalishaji wa zao la parachichi kufikia tani 215,000; kuwatambua na kuwasajili wazalishaji wa miche ya parachichi; na kuviwezesha vituo vya TARI kuzalisha na kusambaza miche 20,000,000 kwa mpango wa ruzuku.

113. Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa zao la parachichi umefikia tani 188,711.8. Vilevile, TARI kwa kushirikiana na Sekta binafsi imezalisha miche ya parachichi Milioni 5.5 ambapo miche Milioni 4.9 inayotosheleza kupandwa katika eneo la hekta 24,019 imesambazwa kwa wakulima na usambazaji unaendelea. Aidha, ifikapo mwaka 2027 tunatarajia mavuno ya parachichi yataongezeka kutokana na usambazaji wa miche hiyo.

114. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023 Wizara ilipanga kuhamasisha kuongeza uzalishaji wa zabibu hadi tani

17,430; kuongeza eneo la uzalishaji kutoka hekta 3,426 hadi hekta 3,700; kuhamasisha ufufuaji wa mashamba ya Chinangali II, Gawaye, Hombolo na Dabalo; kuimarisha upatikanaji wa masoko ya zabibu; kuhamasisha uwekezaji wa viwanda vidogo vya kusindika zabibu; kuongeza uzalishaji wa miche kutoka 120,685 hadi 2,000,000 kwa msimu; na kununua mashine tatu (3) za kusindika zabibu ghafi.

115. Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa zao la zabibu umefikia tani 15,513 mwaka 2021/2022; hadi kufikia Aprili 2023 ekari 602 kati ya ekari 1,500 za shamba la Chinangali II kwa ajili ya uanzishwaji wa mashamba makubwa ya pamoja zimeendelezwa; miche ya zabibu 210,523 imezalishwa ambapo miche 98,815 imesambazwa kwa wakulima katika Wilaya nne (4) za Mkoa wa Dodoma na usambazaji unaendelea. Miche hiyo inatosheleza kupandwa katika eneo lenye ukubwa wa ekari 197.25.

116. Vilevile, Wizara imeanza ujenzi wa kiwanda cha kusindika zabibu katika Wilaya ya Chamwino ili kuimarisha masoko na kupunguza upotevu wa zao la zabibu na kiwanda hiki kitakabidhiwa kwa Sekta binafsi kukiendesha kwa makubaliano maalum na Serikali. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 83 hadi 105 wa kitabu cha hotuba yangu.***)

117. Mheshimiwa Spika, ninapomalizia kutoa taarifa ya utekelezaji katika hotuba yangu kwa muhtasari, ninashukuru sana kwa utashi wa kisiasa na maamuzi ya Serikali inayoongozwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Bunge lako Tukufu kwa kuongeza Bajeti ya Wizara kuanzia mwaka huu wa fedha ambapo matokeo ya awali yameanza kuonekana kama ifuatavyo:-

- i. Thamani ya mauzo ya mazao nje ya nchi imeongezeka kutoka Dola za Marekani Milioni 994.5 mwaka 2021 hadi Dola za Marekani Bilioni 1.388 mwaka 2023;
- ii. Ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya umwagiliaji yenye ukubwa wa hekta 95,005 unaendelea kutekelezwa;
- iii. Ujenzi wa mabwawa 14 yenye jumla ya mita za ujazo 131,535,000 unaendelea;
- iv. Tani 44,344.4 za mbegu bora zimezalishwa ikilinganishwa na tani 35,199.4 zilizozalishwa mwaka 2021/2022;
- v. Kukamilika kwa ujenzi wa miundombinu ya uhifadhi yenye uwezo wa kuhifadhi tani 90,000;
- vi. Ajira za moja kwa moja takribani 486,634 zimezalishwa kutokana na miradi ya maendeleo ya kilimo inayotekelezwa;
- vii. Kusambaza pikipiki 5,889 kwa maafisa ugani katika Mkoa 25; na

- viii. Kuongezeka kwa ushiriki wa Sekta binafsi katika utekelezaji wa miradi, biashara ya mazao ya kilimo na uzalishaji wa mbegu bora.

Changamoto

118. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2022/2023, utekelezaji wa Bajeti umekabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo mabadiliko ya tabianchi ambayo yameathiri uzalishaji wa mbegu bora na uzalishaji wa chakula. Hali hii ndiyo inatupa sababu ya msingi kutenga fedha nyingi kwa ajili ya kujenga miundombinu ya umwagiliaji, kutafiti na kuzalisha mbegu bora na himilivu, kujenga uwezo wa utabiri na kukabiliana na milipuko ya visumbufu vya mazao na mimea na uhifadhi wa mazao baada ya kuvuna.

119. Mheshimiwa Spika, vipaumbele na mipango ya uwekezaji katika Wizara ya Kilimo itaendelea kubakia hivyo kwa miaka minane (8) bali mikakati itaendelea kubadilika kulingana na mahitaji ya wakati.

3.0 MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA 2023/2024

120. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo inawasilisha bajeti hii mbele ya Bunge lako tukufu wakati dunia ikiendelea kushuhudia ongezeko kubwa la mahitaji ya chakula duniani

hususun kutokana na kuongezeka kwa idadi ya watu, athari za mabadiliko ya tabianchi, milipuko ya magonjwa ya kuambukiza pamoja na migogoro ya kisiasa ya kikanda inayoendelea sehemu mbalimbali duniani.

121. Mheshimiwa Spika, taarifa za Shirika la Chakula na Kilimo la Umoja wa Mataifa (UN - Food and Agriculture Organization) za mwaka 2018, zinaonesha kuwa kutakuwa na ongezeko la idadi ya watu ambapo ifikapo mwaka 2030, idadi ya watu duniani inakadiriwa kufikia Bilioni 8.5 na Bilioni 9.7 ifikapo mwaka 2050. Aidha, idadi ya watu Barani Afrika inakadiriwa kufikia Bilioni 1.6 mwaka 2030 na Bilioni 2.4 mwaka 2050. Vilevile, ifikapo mwaka 2030, Tanzania inakadiriwa kuwa na idadi ya watu milioni 79 na milioni 135 ifikapo mwaka 2050.

122. Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonesha kuwa idadi ya watu Afrika inaongezeka kwa asilimia 2.37 na ukuaji wa Sekta ya Kilimo katika bara la Afrika ni asilimia 2.6. Aidha, idadi ya watu Tanzania inaongezeka kwa asilimia 3 na ukuaji wa sekta ya kilimo ni asilimia 3.6 mwaka 2021. Kwa mujibu wa taarifa ya Dakar 2 Summit 2023, Bara la Afrika lina eneo la asilimia 65 linalofaa kwa kilimo lisilotumika ambalo linatosha kuzalisha chakula na kulisha watu Bilioni 9 ifikapo mwaka 2050 duniani.

123. Vilevile, taarifa hiyo inaonesha kuwa Afrika ina eneo la Savana peke yake lenye ukubwa wa hekta Milioni 400 zinazofaa kwa kilimo ambapo hekta Milioni 40 sawa na asilimia 10 tu ya eneo lote linalofaa kwa kilimo ndilo linalotumika. Hata hivyo tija ya uzalishaji wa mazao katika eneo linalotumika ni ndogo na kusababisha Bara la Afrika kuagiza chakula kutoka nje ya Afrika zaidi ya tani Milioni 100 zenye thamani ya Dola za Marekani **Bilioni 75** kila mwaka.

124. Mheshimiwa Spika, nchi yetu ina eneo lenye ukubwa wa hekta milioni 44 zinazofaa kwa kilimo ambapo hekta milioni 10.8 sawa na asilimia 24.5 ndizo zinazolimwa mazao mbalimbali. Kati ya hizo hekta milioni 29.4 zinafaa kwa umwagiliaji wakati zinazotumika kwa umwagiliaji ni hekta 727,280.6 sawa na asilimia 2.5. Hata hivyo, baadhi ya skimu hizo kiuhalisia zinafanyakazi katika msimu mmoja kwakuwa zinategemea vyanzo vya maji visivyo vya uhakika vinavyoathiriwa na mabadiliko ya tabianchi. Hali hii inasababisha nchi yetu kuagiza ngano kwa thamani ya Dola za Marekani **Milioni 221** na mafuta ya kula kwa thamani ya Shilingi **Bilioni 450** wakati ardhi na nguvukazi tunayo.

125. Mheshimiwa Spika, taarifa ya Dakar 2 Summit 2023 inaonesha zaidi kuwa idadi ya watu duniani wanaokabiliwa na njaa ni Milioni 828 na Bara la Afrika ni Milioni 249. Idadi ya watu

duniani wanaoishi chini ya mstari wa umasikini ni takribani Milioni 719, Afrika ni watu Milioni 460 na Tanzania ni watu Milioni 15.8. Aidha, ifikapo mwaka 2050, mahitaji ya chakula Duniani yataongezeka kwa wastani wa asilimia 50 ambapo kwa upande wa Tanzania, mahitaji yanakadiriwa kufikia tani Milioni 33.7.

126. Mheshimiwa Spika, hali hii inaleta msukumo wa kipekee kwa nchi yetu kutumia fursa ya biashara ya mazao ya chakula katika soko la Afrika ambayo inakadiriwa kufikia Dola za Marekani **Trilioni 1** ifikapo mwaka 2030. Hatua hiyo, itafungua fursa zaidi za masoko na ajira katika mnyororo wa thamani wa mazao ya chakula na kuondoa watu waliopo kwenye umasikini.

127. Mheshimiwa Spika, suala la mifumo ya chakula ni ajenda muhimu kwa nchi yetu kwa sasa. Umuhimu wa ajenda hiyo, unathibitishwa na ushindi tulioupata kuwa mwenyeji wa Jukwaa la Mifumo ya Chakula barani Afrika (Africa's Food Systems Forum) litakalofanyika tarehe 5 hadi 8 Septemba, 2023 Jijini Dar es Salaam. Tanzania kuwa mwenyeji wa Jukwaa hili ni hatua nyingine ya kuitangazia dunia kwamba nchi yetu ina uwezo wa kuzalisha na kulisha Afrika na Dunia. Matokeo yanayotarajiwa kutokana na jukwaa hili ni pamoja na kuongezeka kwa uwekezaji katika Sekta ya kilimo nchini, kukuza utalii na kuimarika kwa biashara ya mazao ya kilimo na teknolojia.

128. Mheshimiwa Spika, Sekta ya Kilimo ni mwajiri mkuu wa nguvukazi ya taifa na mchangiaji mkuu wa kipato cha wananchi na taifa kwa ujumla. Taarifa ya Sensa ya Kilimo ya mwaka 2019/2020 (National Sample Census of Agriculture) inaonesha kuwa katika msimu wa kilimo 2019/2020 jumla ya kaya za kilimo milioni 3.49 kati ya kaya milioni 7.837 zilitoa taarifa kuwa mauzo ya mazao ya chakula ni chanzo kikuu cha mapato ya biashara nchini ambapo wastani wa kipato kwa kila kaya kilichotokana na mauzo hayo kilifikia Shilingi 1,234,056. Kipato hiki bado ni kidogo na sababu kubwa ni tija ndogo. Hata hivyo, hali hii inadhihirisha umuhimu mkubwa wa kilimo katika jamii yetu.

129. Mheshimiwa Spika, Mpango na Bajeti ya Wizara kwa Mwaka 2023/2024 umelenga kujenga Sekta ya Kilimo endelevu itakayowapa fursa vijana na wanawake kushiriki kwenye kilimo biashara. Lengo ni kutoa fursa za ajira zenye staha na kipato cha uhakika ili kufikia lengo la ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030 na kuondoa watu kwenye umasikini na kubaki endelevu kwa miaka 10 kwa kuwekeza kwenye miradi ya muda mrefu kwani uwekezaji kwenye kilimo siyo wa muda mfupi bali matokeo yake ni ya muda mrefu.

130. Maeneo makubwa ya uwekezaji ni ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji, miundombinu ya uhifadhi, uanzishwaji wa mashamba makubwa ya pamoja, upatikanaji wa pembejeo, utafiti na huduma za ugani. Utekelezaji wa miradi hii, utaimarisha usalama wa chakula wakati wote na kukuza uchumi shirikishi ambao utaboresha maisha ya mkulima na kuleta utajiri kwa Taifa letu.

131. Mheshimiwa Spika, uwekezaji huu utachangia upatikanaji wa ajira kwa vijana na wanawake kama ilivyoelekezwa kwenye Ilani ya Chama Cha Mapinduzi ya Mwaka 2020 ambayo imeelekeza kutengeneza ajira Milioni nane kwenye sekta zote za uchumi ifikapo mwaka 2025 wakati lengo la Wizara ya Kilimo ni kutengeneza ajira milioni tatu ifikapo mwaka 2030.

132. Mheshimiwa Spika, uwekezaji kwenye miradi ya kilimo siyo wa muda mfupi na matokeo yake ni ya muda mrefu. Nimetoa maelezo kutokana na maswali ya mara kwa mara ninayoulizwa na baadhi ya wananchi na viongozi kuwa Ruzuku ya mbolea imepunguzaje bei ya chakula na matokeo ya umwagiliaji ni yapi?.

133. Mheshimiwa Spika, Mpango huu pia unajikita katika kuhakikisha tunajilisha sisi na kuwalisha wengine kibiashara. Dhamira hii itaongozwa na Dira ya Maendeleo ya Taifa (2025);

Maelekezo ya Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania wakati wa kulihutubia Bunge la 12 la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 22 Aprili, 2021; Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano Awamu ya Tatu (2021/2022 – 2025/2026); Ilani ya Chama Cha Mapinduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020; Sera ya Taifa ya Kilimo ya mwaka 2013; Sera ya Taifa ya Umwagiliaji ya Mwaka 2010; na Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II).

134. Aidha, Mpango umezingatia Malengo Endelevu ya Maendeleo (SDGs); Mwongozo na Mpango wa Bajeti wa mwaka 2023/2024: na masuala mtambuka ya jinsia, mazingira, lishe, mabadiliko ya tabianchi, vijana, kutokomeza ajira kwa watoto katika Sekta ya Kilimo, VVU na UKIMWI.

135. Mheshimiwa Spika, nchi yetu imeweka azma ya kujihakikishia usalama wa chakula hususan kujilisha, kunufaika kwa kulisha wengine kibiashara na kuimarisha ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030. Ili kuongoza mageuzi ya kilimo na uboreshaji wa maisha ya wakulima yanayokusudiwa, chini ya Mpango wa Agenda 10/30, Wizara inaendelea na azma hiyo kwa kutekeleza vipaumbele vitano (5) ambavyo vitatekelezwa kupitia mikakati 26 kama ifuatavyo;

i. Kuongeza tija na uzalishaji (Increase Productivity and Production);

136. Mheshimiwa Spika, Kipaumbele namba moja ni kuongeza tija na uzalishaji ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Utafiti wa mbegu bora;
- b. Uzalishaji wa mbegu na miche bora pamoja na usambazaji wa mbegu na miche ya ruzuku;
- c. Uwekezaji kwenye huduma za ugani;
- d. Kuanza kujenga nyumba za maafisa ugani katika Kata 4,000;
- e. Uwekezaji kwenye kupima afya ya udongo na utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu;
- f. Uwekezaji kwenye kujenga na kukarabati miundombinu ya umwagiliaji;
- g. Uanzishwaji wa vituo Jumuishi vya Kutoa Huduma za Zana za Kilimo (Mechanization centres); na
- h. Kuanzisha Kanda saba za Kilimo za Uzalishaji (Tanzania Agriculture Growth Corridor).

ii. Kuongeza ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo (Increase decent jobs and

enhancing youth and women participation in agriculture sector)

137. Mheshimiwa Spika, kipaumbele namba mbili ni kuongeza ajira zenye staha na ushiriki wa vijana na wanawake kwenye kilimo ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block farms and Agricultural Parks);
- b. Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia programu ya Jenga Kesho iliyo Bora;
- c. Kuendeleza vituo mahiri vya kusambaza teknolojia; na
- d. Kuhamasisha uanzishaji wa kampuni za ugani za vijana.

iii. Kuimarisha usalama wa chakula na lishe (To improve resilience for food and nutrition security);

138. Mheshimiwa Spika, kipaumbele cha tatu ni kuimarisha uhimilivu wa usalama wa chakula na lishe ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030;
 - b. Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi hadi kufikia tani 500,000;
 - c. Kuimarisha na kuanza matumizi ya mfumo wa kidigitali wa *Agricultural Stock Dynamic Systems* utakaosajili ghala za sekta ya umma, sekta binafsi na Vyama vya Ushirika na kuyapa namba maalum ya utambulisho;
 - d. Kuratibu Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika - 2023 (Africa's Food Systems Forum) na;
 - e. Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na matatizo ya lishe nchini.
- iv. Kuimarisha upatikanaji wa masoko, mitaji na mauzo ya mazao nje ya nchi (Strengthen access to market, agriculture financing and crop exports);**

139. Mheshimiwa Spika, kipaumbele namba nne ni kuimarisha upatikanaji wa masoko, mitaji na mauzo ya mazao nje ya nchi ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Kujenga miundombinu ya masoko ya mazao ya kilimo kwa ajili ya wakulima katika Halmashauri mbalimbali;
- b. Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi pamoja na kuiwezesha Sekta binafsi kwa kuijengea miundombinu ya masoko;
- c. Kuongeza mauzo ya mazao ya kilimo nje ya nchi;
- d. Kuimarisha upatikanaji wa mitaji (Agricultural finance);
na
- e. Kuziwezesha maabara za Serikali na Sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyotakiwa kimataifa.

v. Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development)

140. Mheshimiwa Spika, Kipaumbele namba tano ni kuimarisha Maendeleo ya Ushirika ambacho kitatekelezwa kwa kuwekeza kwenye maeneo ya kimkakati yafuatayo:-

- a. Kuimarisha usimamizi na udhibiti wa Vyama vya Ushirika;
- b. Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara na kuvisaidia kupata mitaji;

- c. Kuimarisha na kupitia upya mifumo ya upatikanaji wa viongozi wa Vyama vya Ushirika; na
 - d. Kupitia upya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya Mwaka 2013.
- i. Kuongeza tija na uzalishaji (Increase Productivity and Production)**
- a. Utafiti wa mbegu bora**

141. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia TARI imepanga kufanya utafiti wa mbegu aina 10 za mazao ya kimkakati ya nafaka, jamiii ya mikunde na mafuta. Pia, itatafiti na kupendekeza teknolojia mpya 10 za kanuni bora za kilimo katika nyanja za afya ya udongo, magonjwa, wadudu na viuatilifu vya kudhibiti visumbufu vya mimea. Vilevile, TARI itatafiti na kupendekeza teknolojia tano (5) za kuongeza thamani ya mazao ya maharage, miwa, soya, viazi lishe na korosho.

142. Mheshimiwa Spika, ili kuimarisha upatikanaji wa mbegu na miche bora, TARI itazalisha mbegu za awali tani 450 za mazao ya kipaumbele ya mahindi, alizeti, soya, ufuta, ngano, maharage, kunde, mpunga, mtama, choroko, dengu, shayiri na karanga. Mbegu hizo zina uwezo wa kuzalisha mbegu zilizothibitishwa tani 293,635 ifikapo mwaka 2025.

143. Mheshimiwa Spika, ili kulinda, kutunza, kutafiti na kuzalisha mbegu za asili kwa ajili ya soko maalum, TARI itaendelea kusafisha na kuzalisha mbegu za asili tani 10 za mazao ya nafaka, jamii ya mikunde na mbogamboga na itahifadhi vizazi vya mbegu hizo katika vituo vya TARI vya Dakawa, Hombolo, Ifakara na Selian.

144. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuimarisha vituo vyote vya TARI; kuanza kujenga ghala sita (6) zenye vyumba vya ubaridi katika vituo sita (6) vya TARI zenye uwezo wa kuhifadhi tani 2,490 za mbegu za awali; na kukamilisha ujenzi wa ghala tano (5) zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 2,075 katika vituo vitano (5) vya TARI. Ujenzi huo utakapokamilika TARI itakuwa na uwezo wa kuhifadhi mbegu za awali tani 4,565 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu za msingi tani 45,650 zenye uwezo wa kuzalisha wastani wa tani 1,369,500 ya mbegu zilizothibitishwa.

145. Mheshimiwa Spika, katika kuongeza uzalishaji wa miche bora na kudhibiti visumbufu vya mazao, Wizara kupitia TARI itaanza kujenga maabara mpya ya *tissue culture* katika kituo cha TARI Maruku kwa ajili ya kuzalisha miche bora ya migomba na kujenga maabara ya utambuzi na udhibiti wa visumbufu vya zao la korosho katika kituo cha TARI Naliendele.

Pia, TARI itakamilisha ukarabati wa maabara ya bioteknolojia ya TARI Mikocheni na ujenzi wa maabara ya kuzalisha miche ya mkonge kwa njia ya chupa (tissue culture) katika kituo cha TARI Mlingano.

146. Mheshimiwa Spika, ili kuzuia uvamizi wa mashamba ya utafiti, Wizara kupitia TARI itaendelea kujenga uzio katika kituo cha TARI Uyole (hekta 1,042) na itaanza ujenzi wa uzio wa mashamba katika vituo vingine 16 vya TARI. Vilevile, TARI itaanza ujenzi wa uzio wa mashamba katika vituo vidogo 18.

b. Uzalishaji wa mbegu na miche bora pamoja na usambazaji wa mbegu na miche ya ruzuku.

147. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kuimarisha uzalishaji na upatikanaji wa mbegu bora nchini ambapo katika mwaka 2023/2024, itaiwezesha ASA kuendelea na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji kufikia hekta 3,304.8 mwaka 2025 na uzio katika mashamba yote ya mbegu ya ASA.

148. Mheshimiwa Spika, ASA itaendelea kujenga miundombinu ya kuhifadhia mbegu (ghala) katika mashamba ya Mbozi, Namtumbo, Msungura na Kilangali. Aidha, itanunua na kufunga mitambo miwili (2) ya kuchakata mbegu katika mashamba ya mbegu ya Mbozi na Namtumbo.

149. Mheshimiwa Spika, ASA itaendelea kufungua maeneo mapya katika mashamba ya Mwele, Luhafwe, Msimba, Kilimi, Namtumbo na Mbozi; itazalisha tani 1,500 za mbegu za ngano na tani 400 za mbegu za soya; na miche ya parachichi 450,000 na kusambaza kwa mpango wa ruzuku.

150. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kusambaza tani 5,000 za mbegu bora za alizeti na kufikia lengo la tani 15,000 mwaka 2025 na mbegu za ngano kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku. Aidha, Wizara kupitia TARI kwa kushirikiana wadau mbalimbali itazalisha miche/vikonyo/pingili milioni 37.5 na kusambaza kwa wakulima kwa mpango wa ruzuku. **(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 109 hadi 127 wa kitabu cha hotuba yangu)**

c. Uwekezaji kwenye huduma za ugani

151. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuimarisha huduma za ugani kwa kununua magari 55 kwa ajili ya maafisa kilimo na Makatibu Tawala Wasaidizi Mkoa wanaoshughulika na kilimo, visanduku vya ugani 4,000, sare 4,000, *soil scanner* 45 na vishikwambi 1,500 na kusambaza kwa maafisa ugani. Aidha, Wizara itafufua na kukarabati Vituo vya Rasilimali za Kilimo (WARCs) na kununua magari matatu (3) ya

maabara inayotembea kwa ajili ya kutoa huduma za upimaji wa afya ya udongo na kukamilisha mfumo wa kuhifadhi taarifa za afya ya udongo wa nchi yetu badala ya kuendelea na utaratibu wa kupimiwa afya ya udongo na kampuni binafsi na taarifa hizo kubaki kwenye kampuni hizo.

152. Wizara itaendelea kuimarisha Mfumo wa M-Kilimo na matumizi ya Kituo cha Huduma kwa Wateja ili kuwawezesha wadau kupata huduma kupitia ujumbe mfupi, mitandao ya kijamii na barua pepe, simu za mkononi; kuwezesha na kusimamia matumizi sahihi ya vitendea kazi zikiwemo pikipiki pamoja na magari.

153. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na sekta binafsi itaimarisha mfumo wa M – Kilimo na kuandaa *Mobile Application* ambayo itawezesha mawasiliano kati maafisa ugani na wadau wa kilimo. Kupitia *Application* hiyo, maafisa ugani na wakulima watakubaliana malipo kulingana na huduma itakayotolewa na wataalam. Aidha, huduma hiyo itasaidia kuongeza ajira na upatikanaji wa huduma za ugani kwa wakulima kwa urahisi.

Maonesho ya Kilimo ya Kimataifa ya Nanenane

154. Mheshimiwa Spika, katika kilele cha Maonesho ya Kilimo (Nanenane) mwaka 2022, Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alielekeza kuanzisha Maonesho ya Kimataifa ya Kilimo (Tanzania International Agriculture Trade Show) badala ya kutumia utaratibu uliozoeleka. Aidha, Mhe. Rais alielekeza mabadiliko hayo yaanzie na ujenzi wa miundombinu katika kiwanja cha Maonesho cha John Mwakangale (Mbeya) kilichopo katika ukanda wa Nyanda za Juu Kusini ambapo kuna uzalishaji mkubwa wa mazao.

155. Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza maelekezo ya Mhe. Rais ambayo ni fursa ya kutangaza kilimo na bidhaa zake kimataifa, Wizara katika mwaka 2023/2024 imepanga kuimarisha viwanja viwili (2) vya maonesho ya kilimo vya John Mwakangale (Mbeya) na Nzuguni (Dodoma) kuwa na hadhi ya Maonesho ya Kilimo ya Kimataifa. Mpango huo utahusisha usanifu ili kukarabati na kujenga miundombinu ya viwanja hivyo na kujenga *Tanzania Agricultural Museum*.

Mafunzo ya Kilimo

156. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, imepanga kudahili wanafunzi 3,000 katika ngazi ya Astashahada ya Awali, Astashahada na Stashahada za kilimo. Kati ya hao,

wanafunzi 2,500 watagharamiwa mafunzo kwa vitendo katika Halmashauri na Wilaya ili kuwajengea uzoefu wa kufanya kazi shambani na kuwawezesha kuajiriwa na kujiajiri. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia inaendelea kuangalia uwezekano wa wanafunzi hao kufanya mafunzo kwa vitendo kwa kipindi kisichopungua mwaka mmoja. Lengo ni kuimarisha ujuzi kwa vitendo na utoaji wa huduma za ugani kwa wakulima.

157. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Vyuo na Vituo vya Mafunzo ya Kilimo itatoa mafunzo ya kilimo biashara kwa vijana 4,000 kupitia programu ya BBT. Lengo ni kuwawezesha vijana kupata maarifa na ujuzi wa namna bora ya kuanzisha na kuendesha kilimo biashara hapa nchini kupitia Mashamba Makubwa ya Pamoja au mashamba binafsi. Mafunzo hayo yatatolewa kwa kuzingatia ikolojia ya kilimo.

158. Pia, Wizara itaendelea kuboresha mazingira ya Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo na Vituo vya Mafunzo kwa Wakulima kwa kukarabati na kujenga miundombinu ya Vyuo sita (6) ambavyo ni MATI Uyole, KATRIN, Inyala, Igurusi, Mtwara, Mlingano pamoja na Vituo vinne (4) vya Mafunzo kwa wakulima vya Bihawana, Mkindo, Themis na Ichenga.

159. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kushirikiana na Shirika la Kilimo Endelevu Tanzania (Sustainable Agriculture Tanzania - SAT) kupitia Mradi wa Kuwezesha Utekelezaji wa Mitaala Katika Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo Awamu ya Pili kutoa mafunzo kwa vitendo kwa ajili ya kufundishia moduli za Kilimo Hai, Jinsia katika Kilimo na Utunzaji wa Mazingira.

d. Kuanza kujenga nyumba za Maafisa ugani katika Kata 4,000

160. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024 itaanza kujenga nyumba za Maafisa ugani katika Kata 4,000 ili kusogeza huduma za ugani karibu na wakulima na kurahisisha utoaji wa ushauri wa kilimo wa kitalaam. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wizara za Kisekta itaanza kuangalia uwezekano wa maafisa ugani ngazi ya Kata kukusanya na kuingiza takwimu za kilimo kwenye Mfumo wa Takwimu za Kilimo (Agriculture Routine Data System – ARDS). (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 127 hadi 132 wa kitabu cha hotuba yangu***)

e. Uwekezaji kwenye kupima afya ya udongo na utoaji wa ruzuku ya mbolea na viuatilifu

Afya ya udongo

161. Mheshimiwa Spika, katika kutathmini afya ya udongo nchi nzima, TARI itakamilisha kukusanya na kupima sampuli za

udongo 12,000 kutoka katika mikoa nane (8) ili kuandaa ramani inayoonesha afya ya udongo kwa kila Mkoa. Aidha, imepanga kupima afya ya udongo katika skimu tano (5) kwa ajili ya kilimo cha mpunga pamoja na shamba la Magereza lililopo Mkoa wa Simiyu kwa ajili ya kilimo cha alizeti. Pia, TARI itaandaa ramani zinazoonesha maeneo yanayolimwa alizeti na ngano katika ngazi za Wilaya na Kata na kuyatambua rasmi maeneo yote yanayofaa kwa kilimo cha zao la ngano na kushauri matumizi sahihi ya mbolea na teknolojia za umwagiliaji.

162. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kupima afya ya udongo katika mashamba mapya 30 yenye ukubwa wa hekta 200,000 za kilimo katika mikoa mitano (5).

Ruzuku ya Mbolea na Viuatilifu

163. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, kupitia TFRA itaendelea kuratibu upatikanaji wa mbolea nchini kwa kutoa ruzuku ya mbolea kwa wakulima hadi mwaka 2025/2026 ili kuongeza matumizi ya mbolea (per capita consumption) kutoka kilo 19 kwa hekta hadi angalau kilo 50 kwa hekta, kupunguza gharama za uzalishaji na kuongeza upatikanaji.

164. Wizara kupitia TFRA itaendelea na usajili wa wakulima katika mfumo wa kidigitali ili kulifanya taifa letu kuwa na uhakika

wa takwimu na taarifa za wakulima. Vilevile, Wizara kupitia TFRA itaendelea kuratibu uingizwaji wa tani 750,000 za mbolea nchini.

165. Mheshimiwa Spika, Wizara itaiwezesha Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC) Shilingi Bilioni 40 kama mtaji na kuufanya mtaji wake kuwa Shilingi Bilioni 46 kwa ajili ya kununua mbolea na kununua ardhi ya kujenga kiwanda cha kuchanganya mbolea (Blending Facilities) kwa kushirikiana na Sekta binafsi. Hatua hii inalenga kupunguza utegemezi wa mbolea kutoka nje ya nchi na kuimarisha upatikanaji wa mbolea kulingana na afya ya udongo ya eneo husika.

166. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia TPHPA itanunua viuatilifu lita 101,000 kwa ajili ya kudhibiti visumbufu vya mazao na mimea mbalimbali ikiwemo parachichi na machungwa. Aidha, Wizara itavijengea uwezo vituo vya kudhibiti visumbufu vya mazao na mimea ikiwemo KILIMO ANGA na kituo cha kudhibiti panya. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 132 hadi 134 wa kitabu cha hotuba yangu.***)

f. Uwekezaji kwenye kujenga na kukarabati miundombinu ya umwagiliaji

167. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imepanga kuongeza eneo la umwagiliaji lenye jumla ya hekta 256,185.46 kwa kukamilisha ujenzi wa skimu, kukarabati skimu zilizochakaa, kujenga skimu mpya na mabwawa 100 kwa ajili ya umwagiliaji.

168. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Tume imepanga kukamilisha ujenzi wa miradi 25 na ukarabati wa skimu 30 zenye jumla ya hekta 95,005 pamoja na mabwawa 14 yenye mita za ujazo 131,535,000; na kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu 42 na mabonde ya kimkakati 22 ambayo utekelezaji wake ulianza mwaka 2022/2023. Aidha, Tume imepanga kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa mabwawa mapya 100 na kuanza ujenzi wa mabwawa hayo yenye takribani mita za ujazo 936,535,700; kuanza ujenzi na kukarabati skimu 59 zenye jumla ya hekta 143,482.

169. Mheshimiwa Spika, Tume imepanga kuanza ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji katika mabonde 22 ya umwagiliaji yenye ukubwa wa hekta 306,361. Baadhi ya mabonde hayo ni eneo la ziwa Victoria, Tanganyika, Rufiji, Manonga - Wembere,

Bugwema, Lukuledi, Songwe na Ruvuma. Vilevile, Tume imepanga kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina katika Mashamba Makubwa ya Pamoja na kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba hayo yenye jumla ya ekari 264,841.5 kupitia programu ya BBT katika Mikoa ya Kigoma, Mbeya, Kagera, Singida, Njombe na Dodoma.

170. Mheshimiwa Spika, Tume itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa skimu mpya 240 zenye ukubwa wa hekta 268,436 na mapitio ya upembuzi yakinifu na usanifu wa skimu 255 za kukarabati zenye ukubwa wa hekta 290,095. Ujenzi na ukarabati wa skimu hizo utafanyika katika mwaka 2024/2025.

171. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha Vyama vya Umwagiliaji, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kwa kushirikiana na Tume ya Maendeleo ya Ushirika itatoa mafunzo kwa Vyama vya Umwagiliaji 430 vilivyosajiliwa ili kusimamia uendeshaji na utunzaji wa skimu za umwagiliaji; itaanzisha na kusajili Vyama vya Umwagiliaji 200. Tume itawezesha matumizi ya mfumo wa kielekroniki wa ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji katika skimu na kusimamia ukusanyaji wa ada ya huduma za umwagiliaji katika skimu 600.

172. Vilevile, Tume itanunua magari 20 na kuyakabidhi katika ofisi za umwagiliaji za Wilaya pamoja na kufungua ofisi za Wilaya 25 zilizobaki ili kuimarisha usimamizi wa shughuli za umwagiliaji. Pia, Tume itaimarisha ufuatiliaji na tathmini ya miradi ya umwagiliaji kwa kuweka mfumo wa kielektroniki.

173. Mheshimiwa Spika, kuanzia mwaka wa fedha 2023/2024 na kuendelea Tume ya Taifa ya umwagiliaji itaacha kutumia mifereji ya wazi (open channels) na kutumia mfumo wa mabomba ambao utaongeza ufanisi kwa kupunguza upotevu wa maji na kulinda uharibifu wa miundombinu. Vilevile, Tume itaweka utaratibu wa mita ili kutambua matumizi halisi ya maji kwenye skimu ili kuongeza ukusanyaji wa ada za umwagiliaji na usimamizi. Wakulima ambao hawatakuwa tayari kulipia huduma hiyo, Tume kwa kushirikiana na Mamlaka zinazosimamia rasilimali maji itasitisha huduma za umwagiliaji kwa kufunga maji.

“Haiwezekani Serikali inawekeza kwenye ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji kwa gharama kubwa na kukabidhi miundombinu hiyo kwa wakulima na pale ambapo banio linakatika Serikali inaombwa kuja kurekebisha wakati fedha za kurekebisha Skimu zilikusanywa na watu wachache”

174. Mheshimiwa Spika, Wizara imedhamiria kuanza kujenga uzio katika skimu zote za umwagiliaji nchini, kuweka ulinzi na kuimarisha usimamizi wa skimu hizo kupitia mameneja wa skimu ili kuongeza tija ya uzalishaji. Ni lazima fedha zinazowekezwa katika ujenzi wa skimu za umwagiliaji zirudi ili ziweze kuendelea kuwekezwa katika ujenzi wa miundombinu mingine na kuhakikisha uendelevu wa miundombinu ya umwagiliaji.

175. Mheshimiwa Spika, kwa kutambua kuwa wakulima wengi wanauwezo mdogo na gharama za uwekezaji kwenye miundombinu ya umwagiliaji ni kubwa, Wizara kupitia Tume itachimba visima kwa ajili ya wakulima 150 kwa kila Halmashauri ambao ni sawa na jumla ya wakulima 27,600 katika Halmashauri 184. Wakulima hao watapatiwa vifaa vya umwagiliaji (irrigation kits) kwa ajili ya kuhudumia ekari 2.5, tenki la maji la lita 5,000 na kuwawekea mfumo wa sola ambapo jumla ya ekari 69,000 zitaendelezwa kwa uzalishaji wa mazao ya nafaka, mbogamboga na matunda. Katika kufanikisha utekelezaji wa programu hii, Wizara itaweka vigezo vya kupima utekelezaji, usimamizi, utoaji wa taarifa sahihi na usajili wa wakulima kwa kila Halmashauri. **(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 134 hadi 138 wa kitabu cha hotuba yangu).**

g. Uanzishwaji wa vituo jumuishi vya kutoa huduma za zana za kilimo (Mechanization centres)

176. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Wizara itaanzisha vituo vitatu (3) vya kutoa huduma ya zana za kilimo kwenye mashamba makubwa ya pamoja yatakayoanzishwa kupitia Programu ya BBT. Vilevile, itajenga majengo matatu (3) kwa ajili ya kuhifadhi na kuhudumia zana za kilimo kwenye mashamba hayo.

177. Mheshimiwa Spika, Wizara itawatambua wasindikaji wadogo na wa kati 50 wa zao la alizeti na zabibu katika mikoa ya Dodoma, Singida na Manyara na kuwapatia mafunzo kuhusu usimamizi na utunzaji wa mitambo ya usindikaji. Kadhalika, Wizara itaendelea kuhamasisha matumizi bora ya zana za kilimo katika mnyororo wa uzalishaji kwa kutoa mafunzo kwa watoa huduma ya zana za kilimo kwenye mashamba makubwa ya pamoja yatakazoanzishwa kupitia Programu ya BBT katika mikoa ya Dodoma, Kagera, Kigoma, Njombe, Shinyanga, Singida, Pwani na Mbeya.

h. Kuanzisha kanda saba za kilimo na uzalishaji (Tanzania Agriculture Growth Corridors)

178. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo kwa kushirikiana na Southern Agriculture Growth Corridor of Tanzania – SAGCOT) imeendelea kutekeleza miradi mbalimbali ya kilimo katika ukanda wa Nyanda za Juu Kusini kwa kuzingatia ikolojia ya kilimo ya mazao husika. Utekelezaji wa miradi katika kipindi chote kwenye ukanda huo ulijikita kuimarisha tija katika mnyororo wa thamani. Hatua hizi zimesaidia kuimarisha upatikanaji wa pembejeo kwa wakulima, matumizi ya teknolojia na upatikanaji wa mitaji.

179. Vilevile, SAGCOT imewezesha matumizi ya teknolojia bora za kilimo kwenye eneo la hekta 284,098, wakulima 782,452 wameajiriwa katika mnyororo wa thamani wa mazao mbalimbali na kuongeza kipato kwa wakulima cha Dola za Marekani Milioni 137.

180. Mheshimiwa Spika, kutokana na uzoefu uliopatikana katika utekelezaji wa Mpango wa Kukuza Kilimo Ukanda wa Kusini (SAGCOT), Wizara imepanga kuanzisha Kanda nyingine saba za uzalishaji (Tanzania Agriculture Growth Corridors) nchini. Lengo ni kuongeza uzalishaji na tija, kuimarisha masoko ya mazao ndani na nje ya nchi, kuongeza thamani mazao na

kuimarisha upatikanaji wa pembejeo, mitaji na kuondoa utamaduni wa kutawanya mazao kila kona ya nchi bila kuzingatia msingi imara wa kibiashara. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 138 hadi 140 wa kitabu cha hotuba yangu***).

Uzalishaji wa Mazao

181. Mheshimiwa Spika, ninaomba nilitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara ya Kilimo katika mwaka 2023/2024 itaendelea kuchukua hatua madhubuti za kuongeza uzalishaji na tija hususani mazao asilia ya biashara, chakula, mazao yenye uhitaji mkubwa yanayoagizwa kutoka nje ya nchi na mazao ya bustani.

Mazao Asilia ya Biashara

182. Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa mazao asilia ya biashara ya korosho, pamba, tumbaku, kahawa, chai, sukari, mkonge na pareto unatarajiwa kuongezeka kutoka tani 951,727.77 mwaka 2022/2023 hadi tani 1,578,500 mwaka 2023/2024. Aidha, Bodi ya korosho kwa kushirikiana na wadau itachimba visima vya maji 20 katika maeneo yenye changamoto ya maji ili kuwawezesha wakulima katika shughuli za upuliziaji wa viuatilifu na umwagiliaji. Pia, Bodi ya tumbaku itawezesha

uchimbaji wa visima vitano (5) kwa ajili ya wakulima wa zao la tumbaku.

183. Kadhalika, Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania katika mwaka 2023/2024 kwa kushirikiana na Chama cha Wazalishaji wa Pamba Tanzania (Tanzania Cotton Association - TCA) itanunua trekta 100 kwa ajili ya kuanzisha vituo vya kutoa huduma kwa wakulima. Vilevile, Wizara kupitia Bodi ya Pamba Tanzania itatumia Shilingi Bilioni 5 kwa ajili ya umwagiliaji na kuwezesha wakulima wa zao la pamba.

Mazao ya chakula

184. Mheshimiwa Spika, katika msimu wa 2021/2022 uzalishaji wa mazao ya chakula ulikuwa tani 17,148,290, na katika msimu wa 2022/2023 matarajio ni kuzalisha tani 18,700,000. Kati ya hizo, mahindi ni tani 8,500,000 na mchele tani 2,200,000 na mazao yasiyo nafaka ni tani 8,000,000.

185. Wizara itaendelea kuhamasisha uzalishaji wa mazao ya chakula ikiwemo mahindi mpunga, muhogo, mtama, mawele na mazao jamii ya mikunde ili kuimarisha upatikanaji wa chakula na biashara ya mazao hayo. Uzalishaji wa mazao ya mahindi, mpunga na muhogo unatarajiwa kufikia tani 7,219,000, 5,011,000 na 10,000,000, mtawalia.

Uzalishaji wa mazao yenye mahitaji makubwa

186. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuhamasisha uzalishaji wa mazao ya miwa, ngano na mazao ya mbegu za mafuta ili kuimarisha upatikanaji wake nchini na kupunguza uagizaji wa bidhaa hizo kutoka nje ya nchi.

Zao la Miwa na Uzalishaji wa sukari

187. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2021/2022 uzalishaji wa miwa ulikuwa tani 3,757,255 ambazo zilizalisha sukari tani 379,280; mwaka 2022/2023 uzalishaji wa miwa ulikuwa tani 4,405,350.61 ambazo zilizalisha sukari tani 456,019.73; na uzalishaji wa miwa katika mwaka 2023/2024 unatarajiwa kufikia takribani tani 4,500,000 ambazo zitazalisha tani 465,000 za sukari.

188. Hii itasaidia kupunguza nakisi ya sukari kutoka nje kwa kiwango kilichopo sasa cha tani 30,000 ili kufikia mwaka 2025 kusiwepo uagizaji wa sukari kutoka nje ambapo uzalishaji wa miwa unatarajiwa kufikia tani 7,000,000 ambazo zitazalisha tani 700,000 za sukari. Ili kufikia lengo hilo Wizara imeanza kuchukua hatua stahiki kuanzia mwaka 2022/2023 kama ifuatavyo; kukamilisha upembuzi yakinifu wa mabwawa ya Mandela na Wembele; na kuongeza upatikanaji wa mbegu bora ambapo Bodi

ya Sukari Tanzania kwa kushirikiana na TARI itaanzisha kitalu cha hekta 400 katika bonde la Kilombero. Aidha, tumemuomba Mhe. Rais kwa ajili ya kuweka jiwe la msingi.

189. Vilevile, Bodi itaimarisha usimamizi wa matumizi ya kanuni bora za kilimo cha miwa, uvunaji na uchakataji wa miwa. Aidha, Wizara imepanga kuanza kilimo cha umwagiliaji katika zao la miwa kwa wakulima wadogo wa Kilombero. Ili kupunguza gharama za uingizaji wa sukari (Import bill) Wizara itafanya majadiliano na viwanda vyote vya sukari kujadili namna ya kuzalisha sukari ya viwandani na kutumia mfumo wa sukari ya matumizi ya kawaida ili kulinda viwanda vya ndani.

Zao la Alizeti

190. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha Serikali inawalinda wakulima wa mazao ya mafuta ya kula nchini, Wizara ya Kilimo kupitia Mamlaka ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (COPRA) imewasilisha mapendekezo Wizara ya Fedha na Mipango kurudisha kodi kwenye mafuta yaliyosafishwa kutoka nje (refined oil) kuwa asilimia 35. Hii ni kufuatia ukweli kwamba, punguzo la kikodi kutoka asilimia 35 hadi asilimia 25 lililotolewa na Serikali katika mwaka 2022/2023 liliathiri soko la mazao ya mafuta ya kula nchini.

191. Hivyo, katika kuwalinda wakulima wa mazao ya mafuta nchini, Wizara ya Kilimo inapendekeza Serikali irudishe kodi ya asilimia 35 kwa mafuta ya kula yaliyosafishwa kutoka nje ya nchi. Aidha, mtu au kampuni yoyote isiyojihusisha na uchakataji wa mazao ya mafuta yanayozalishwa hapa nchini, haitaruhusiwa kuingiza mafuta ya kula kutoka nje na COPRA itasimamia kazi hii.

192. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, kupitia TARI kwa kushirikiana na wadau ikiwemo IFAD na AGRA itazalisha mbegu za awali za alizeti tani 186 zenye uwezo wa kuzalisha mbegu zilizothibitishwa tani 7,440 na kujenga miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya TARI Ilonga yenye ukubwa wa hekta 15. Aidha, TARI kwa kushirikiana na AGRA na AMDT itawezesha kampuni za kitanzania za uzalishaji wa mbegu za alizeti ili kuongeza uzalishaji.

193. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kusambaza mbegu za alizeti tani 5,000 kwa mpango wa ruzuku katika mwaka 2023/2024 na tani 15,000 katika mwaka 2025/2026. Usambazaji wa mbegu tani 5,000 utawezesha uzalishaji wa alizeti kufikia takribani tani 1,000,000 ambazo zitazalisha takribani tani 300,000 za mafuta ya kula.

Zao la Ngano

194. Mheshimiwa Spika, katika kujitosheleza na zao la ngano, Serikali inaendelea kuwekeza fedha ili kuondoa tatizo la uagizaji wa ngano kutoka nje ya nchi ambapo Wizara imejielekeza kutekeleza mikakati ifuatayo:-

- i. TARI itazalisha mbegu za awali tani 2,500 ambazo zitazalisha mbegu zilizothibitishwa tani 50,000 kwa kushirikiana na Sekta binafsi ifikapo mwaka 2025/2026;
- ii. Kuongeza uzalishaji wa ngano kutoka tani 61,968 hadi kufikia tani 150,000 mwaka 2023/2024, tani 250,000 mwaka 2024/2025 na tani 1,000,000 ifikapo mwaka 2025/2026;
- iii. Kuendelea kutambua na kupima maeneo yote yanayofaa kwa kilimo cha ngano nchini; na
- iv. Kuingia mikataba ya ununuzi wa ngano (Memorandum of Understanding – MoU) na kampuni kubwa zinazoagiza ngano nje ya nchi ili kununua ngano yote inayozalishwa na wakulima ndani ya nchi kwa uwiano wa *market share*. Hivyo, kupitia mikataba hiyo waagizaji wa ngano nje ya nchi wataagiza ngano ya kutosheleza mahitaji yao baada ya kukidhi sharti la kununua ngano yote nchini kwa ajili ya kuhamasisha uwekezaji wa ndani ili ifikapo mwaka 2025/2026 nchi yetu ijitosheleze kwa mahitaji ya ngano na kuzuia uingizaji wa ngano kutoka nje ya nchi. Serikali

tusipofanya maamuzi magumu katika zao hili, tutaendelea kuwa wategemezi wa ngano kutoka nchi zingine.

195. Mheshimiwa Spika, pamoja na jitihada za Serikali kutaka kuingia makubaliano na waagizaji wa ngano, kumejitokeza baadhi ya waagizaji hao kugomea hatua hiyo. Kwakua kama nchi tunawekeza fedha za umma katika kuhakikisha tunazalisha ngano kukidhi mahitaji ya ndani, ninaomba nitumie Bunge lako Tukufu kuutangazia umma kwamba Watanzania hawatakufa njaa kwa kukosa ngano na hatuwezi kuendelea kuwa soko la nchi nyingine na niwahakikishie kuwa hawataingiza hata kilo moja ya ngano ifikapo mwaka 2025/2026.

196. Mheshimiwa Spika, nitumie nafasi hii kuwaambia wamiliki wa kampuni zinazochakata ngano nchini kuwa, wasiposaini mkataba wa makubaliano na wakulima wa ngano (MoU), mwenye mamlaka ya kutoa vibali vya kuingiza ngano ni Waziri wa Kilimo hivyo viwanda vyao vitakosa malighafi ya ngano na vitabaki chuma chakavu, ni lazima tumlinde mkulima.

“Ninaomba niliambie Bunge lako Tukufu kuwa mazao mengi ya kilimo yamekufa kwa kuwa wakulima hawakulindwa na

***kufungulia milango ya kuagiza mazao
kutoka nje bila sababu”***

Mazao ya Bustani (Horticulture)

Zao la Parachichi

197. Mheshimiwa Spika, baada ya Mhe. Rais kufungua masoko ya mazao ya kilimo nje ya nchi, Serikali ilipanga kukamilisha mambo mawili; kwanza kuanzisha Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu ambayo tayari imeanza kutekeleza majukumu yake; na pili kuweka utaratibu wa kusimamia tasnia ya parachichi ambapo tayari Mkakati wa Kuendeleza Tasnia ya Mazao ya Bustani (horticulture) mwaka 2021-2031 pamoja na Mwongozo wa Kuendeleza zao la Parachichi umeandaliwa. Hatua hizo zimewezesha kuongeza mauzo ya nje ya zao la parachichi kutoka tani 9,978 mwaka 2020 hadi tani 29,031 mwaka 2022.

198. Msheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kuhamasisha uzalishaji wa aina za parachichi zinazouzwa nje ya nchi (Exportable Varieties) kutoka wastani wa tani 29,031 zenye thamani ya Dola za Marekani **Milioni 52** mwaka 2022/2023 hadi tani 50,000 zenye thamani ya takribani Dola za Marekani **Milioni 90** ifikapo mwaka 2025. Vilevile, Wizara kupitia TARI kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya pamoja na Sekta Binafsi itazalisha miche 10,000,000 ya

parachichi kwa kuendeleza vitalu na kuimarisha miundombinu ya uzalishaji.

Zao la Zabibu

199. Mheshimiwa Spika, Zao la zabibu linalimwa katika mkoa wa Dodoma ambapo katika mwaka 2021/2022 uzalishaji wa zabibu ni tani 15,513 na mahitaji ya mchuzi ni lita Milioni 15 na uzalishaji kwa sasa ni lita Milioni 5. Changamoto ya soko la zabibu inatokana na ukosefu wa miundombinu ya kuhifadhi mchuzi wa zabibu. Katika kuhakikisha uzalishaji wa zabibu unaongezeka Wizara imepanga kutekeleza yafuatayo:- hatua ya kwanza ni kuwanunulia wazalishaji matenki ya kuhifadhi mchuzi wa zabibu; hatua ya pili Serikali itaboresha mfumo wa zamani wa mashamba kwa kuweka miundombinu ya umwagiliaji kwenye mashamba ya zabibu; hatua ya tatu ni kuimarisha usimamizi ikiwemo ujenzi wa uzio katika shamba la zabibu Hombolo; na kuweka utaratibu wa kuchangia gharama za umwagiliaji.

200. Mikakati mingine ni pamoja na kuhamasisha Sekta binafsi kuzalisha juisi kwa kutumia zabibu ya ndani ambapo Kampuni ya Jambo imeanza uzalishaji wa juisi. Vilevile, Wizara itaendeleza shamba na kiwanda cha zabibu Chinangali na kukabidhi kwa Sekta binafsi kukiendesha. Pia, Wizara kupitia

TARI itazalisha na kusambaza miche 500,000 ya zabibu kwa wakulima ambayo itatosha kupandwa katika hekta 192.7. **(Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 140 hadi 158 wa kitabu cha hotuba yangu).**

v. Kuongeza Ajira zenye staha na Ushiriki wa Vijana na Wanawake kwenye Kilimo (Increase decent jobs and enhancing youth and women participation in agriculture sector)

a. Kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya kilimo na uanzishaji wa mashamba makubwa ya pamoja (Block farms and Agricultural Parks)

201. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024 Wizara itaendelea kuwawezesha vijana na wanawake kwa kuwajengea uwezo na kuwapatia mitaji na maeneo ya uzalishaji yenye miundombinu ya umwagiliaji. Aidha, Wizara itahamasisha uanzishwaji wa Mashamba Makubwa ya Pamoja kwa ajili ya kuwawezesha vijana kushiriki katika kilimo na kuleta sekta binafsi ambao watahiriki pamoja na vijana hao katika mashamba hayo ili kununua mazao, kuongeza thamani na ajira.

202. Mheshimiwa Spika, Wizara imeweka lengo kufikia mwaka 2025 kuwa na jumla ya hekta 1,000,000 ambazo ni sawa na ekari 2,500,000 kwa ajili ya kuwapatia vijana na wanawake. Aidha, gharama za usafishaji, upimaji wa shamba na afya ya udongo, usawazishaji wa mashamba na ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji kwa hekta moja ni wastani wa Shilingi 16,800,000. Katika kutekeleza lengo hilo, Wizara kwa kushirikiana na Sekta binafsi na Taasisi za Fedha itawekeza Shilingi Trilioni 16.8 ifikapo mwaka 2030. Eneo hili likikamilika la hekta 1,000,000 litatengeneza ajira 1,500,000.

203. Mheshimiwa Spika, eneo hili la hekta 1,000,000 litakuwa na miundombinu ya uzalishaji kwa teknolojia za kisasa ambalo litatumika kwa uzalishaji wa mazao ya nafaka na bustani. Eneo hili litaongeza uzalishaji wa mazao ya nafaka kwa tani 3,500,000 na kuwawezesha wakulima kupata kipato cha wastani wa Shilingi Trilioni 1.75 ambayo ni sawa na Shilingi 7,000,000 kwa kila mkulima kwa uzalishaji mmoja.

204. Pia, Wizara itatambua na kuainisha mashamba mapya 30 yenye ukubwa wa hekta 200,000 za kilimo katika mikoa yote nchini kwa kushirikiana na Halmashauri husika.

b. Kuimarisha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo kupitia programu ya Jenga Kesho iliyo Bora

205. Mheshimiwa Spika, BBT ni programu ya miaka 8 kuanzia mwaka 2022 - 2030 na itatekelezwa nchi nzima kwa ushirikiano kati ya Serikali, Washirika wa Maendeleo na Sekta binafsi. BBT ni miongoni mwa programu muhimu katika Sekta ya Kilimo ili kufikia malengo ya ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa asilimia 10 ifikapo mwaka 2030 (Ajenda 10/30).

206. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau itaendelea kuhamasisha ushiriki wa Sekta binafsi kwenye utoaji wa huduma mbalimbali kwenye mashamba makubwa ya pamoja kwa ajili ya vijana na mashamba ya mbegu. Huduma hizo ni pamoja na ukodishaji wa zana za kilimo, utoaji wa huduma za ugani, pembejeo za kilimo, mikopo, upangaji wa madaraja, usafirishaji, usindikaji, ufungashaji na masoko. Huduma hizo zitatolewa kwenye maeneo maalum ambapo zitajengwa *pack houses* kwa kushirikiana na Sekta binafsi.

c. Kuendeleza Vituo Mahiri vya kusambaza teknolojia

207. Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha vijana na wanawake wanapata elimu ya teknolojia, ubunifu na mbinu za kilimo bora kwa mwaka mzima, Wizara kupitia TARI itajenga

miundombinu ya umwagiliaji katika vituo nane (8) mahiri vya usambazaji wa teknolojia katika viwanja vya maonesha ya wakulima (Nanenane) vya Nyakabindi, John Mwakangale, Nzuguni, Ngongo, Fatma Mwasa, Themis, Mwl. J. K. Nyerere na Nyamhongolo.

d. Kuhamasisha uanzishwaji wa Kampuni za Ugani za Vijana

208. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024 Wizara itapitia upya miongozo ya ugani iliyopo na kuandaa mfumo wa kisheria utakaoruhusu uanzishwaji wa kampuni za ugani za vijana. Hatua hiyo inatarajiwa kuongeza upatikanaji wa ajira kwa wahitimu wa kozi mbalimbali za kilimo nchini na kuongeza ufanisi wa utoaji wa huduma za ugani katika Sekta ya Kilimo. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 158 hadi 162 wa kitabu cha hotuba yangu.***)

vi. Kuimarisha Usalama wa Chakula na Lishe (To improve resilience for Food and Nutrition Security)

- a. Uwekezaji kwenye miundombinu ya uhifadhi kuweza kufikia uwezo wa kuhifadhi tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030**

209. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024 itaendelea kuimarisha uwezo wa nchi wa kuhifadhi mazao ya chakula kwa kukamilisha ujenzi wa ghala 38 zenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 33,000 katika Mikoa ya Ruvuma (28), Tabora (6), Geita (1) na Shinyanga (3). Vilevile, Wizara kupitia Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi unaotekelezwa na NFRA itakamilisha ujenzi wa ghala na vihenge vyenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 165,000 katika kanda za Songea, Mbozi, Makambako, Dodoma na Shinyanga.

210. Wizara itaandaa Mwongozo wa Usimamizi na Uendeshaji wa Ghala ili kuhakikisha ghala zilizojengwa zinatumiwa na kuendeshwa kwa tija. Kadhalika, ghala zinazojengwa na Wizara kupitia mradi wa TANIPAC zitasimamiwa na NFRA.

211. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Wizara itafanya tathmini ya kuangalia uwezekano wa kuiongezea NFRA uwezo wa kuhifadhi chakula. Tathmini hiyo itahusisha kutambua ghala zote zilizojengwa na Serikali na namna bora ya kushirikisha Sekta binafsi katika uhifadhi wa chakula ili kuimarisha usalama wa chakula nchini. Lengo la tathmini hiyo ni kubaini uwezo wa Sekta ya umma na Sekta binafsi wa kuhifadhi chakula ili kukidhi

mahitaji ya chakula ya ndani ya nchi na kulisha wengine kibiashara.

b. Kuiongezea NFRA uwezo wa kununua mazao ya wakulima ili kuongeza hifadhi hadi kufikia tani 500,000

212. Mheshimiwa Spika, ili kuimarisha usalama wa chakula, Wizara kupitia NFRA itanunua na kuhifadhi tani 400,000 za nafaka. Kati ya hizo, mahindi ni tani 200,000 mpunga tani 200,000. Pia, Wizara itachimba visima virefu (boreholes) vitano (5) vya maji katika ghala za Mbogokomtonga, Kigugu, Mvumi, Msolwa Ujamaa na Njage katika Mkoa wa Morogoro kwa ajili ya kuwezesha uendeshaji.

c. Kuimarisha na kuanza matumizi ya mfumo wa *Agricultural Stock Dynamics Systems*

213. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaimarisha na kuanza matumizi ya mfumo wa kidigitali (Agricultural Stock Dynamics Systems) kwa ajili ya kufuatilia kiasi cha mazao ya kilimo kilichohifadhiwa katika ghala hapa nchini. Mfumo huo utasajili ghala za sekta ya umma, sekta binafsi, vyama vya ushirika na masoko kwa kuyapa namba maalumu ya

utambulisho. Mfumo huu utawezesha shughuli za biashara ya kilimo na kuhakikisha upatikanaji wa takwimu sahihi za chakula kwa ajili ya usalama wa chakula nchini.

d. Kuratibu Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika - 2023

214. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, kwa kushirikiana na wadau wa Sekta ya Kilimo nchini, itaendelea na maandalizi na kushiriki Kilele cha Mkutano wa Mifumo ya Chakula Afrika 2023 (Africa's Food Systems Forum) utakaofanyika tarehe 05 hadi 08 Septemba, 2023 katika Ukumbi wa Kituo cha Kimataifa cha Mikutano cha Julius Nyerere Dar es Salaam.

215. Mkutano huo umelenga kuleta matokeo muhimu katika kuendeleza mifumo ya chakula na kilimo nchini na barani Afrika. Matokeo yanayotarajiwa ni pamoja na kuongezeka kwa uwekezaji katika Sekta ya kilimo nchini, kukuza utalii, kuimarika kwa biashara ya mazao ya kilimo na teknolojia.

e. Kuhamasisha matumizi ya mazao yaliyoongezewa virutubishi ili kukabiliana na Matatizo ya Lishe nchini

216. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kutekeleza Mpango Kazi wa Lishe katika Kilimo (Nutrition Sensitive Agriculture Action Plan – NSAAP) ili kuchangia kupunguza matatizo ya lishe nchini ikiwemo udumavu, ukondefu na upungufu wa wekundu wa damu. Katika mwaka 2023/2024, Wizara itahamasisha wakulima kuzalisha na kutumia mazao yaliyoongezwa virutubishi kibaolojia ili kukabiliana na changamoto ya lishe duni nchini. (*Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 162 hadi 166 wa kitabu cha hotuba yangu*).

vii. Kuimarisha Upatikanaji wa Masoko, Mitaji na Mauzo ya Mazao nje ya Nchi (Strengthen access to market, agriculture financing and crop exports)

a. Kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo ndani na nje ya nchi

Ujenzi wa Masoko ya Kimkakati

217. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024 Wizara itaendelea na ujenzi wa masoko matano (5) ya kimkakati yaliyokuwa chini ya mradi wa DASIP yaliyopo katika Halmashauri za Kahama MC (Busoka), Ngara (Kabanga), Kyerwa (Nkwenda na Murongo), na Tarime (Sirari).

Ujenzi wa Vituo vya Masoko (Market sheds)

218. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024 imepanga kuainisha maeneo na kujenga vituo vitatu (3) vya masoko ya kilimo (market sheds) katika maeneo ya mipakani. Vituo hivyo vitawezesha wakulima kukusanya na kuuza mazao yao sehemu rasmi inayotambulika na mamlaka husika.

b. Kuimarisha uongezaji thamani na uhifadhi pamoja na kuiwezesha Sekta binafsi kwa kuijengea miundombinu ya wezeshi

219. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia mradi wa TANIPAC itakamilisha ujenzi wa Kituo Mahiri cha Usimamizi wa Mazao Baada ya Kuvuna (Mtanana – Kongwa) na Maabara Kuu ya Kilimo Jijini Dodoma. Pia, Wizara itaendelea na ujenzi wa Kituo Jumuishi cha kukusanya, kuchambua, kupanga madaraja, kufungasha na kusafirisha mazao ya bustani katika mkoa ya Iringa, Kilimanjaro na Dar es Salaam. Aidha, Wizara itawezesha ujenzi wa kiwanda na kusimika mitambo ya kusindika zabibu ghafi katika Halmashauri ya Jiji – Dodoma.

220. Mheshimiwa Spika, ili kujenga Sekta binafsi imara na masoko ya uhakika, ni wajibu wa Serikali kuisaidia na kuiwezesha sekta yake ya ndani. Katika kulitekeleza hilo, Wizara katika mwaka wa fedha 2023/2024 itaendelea na kukamilisha kiwanda

cha kuchakata zabibu kilichopo Chinangali na kununua matenki ya kuhifadhi mchuzi wa zabibu. Kiwanda hiki kitaendeshwa na Sekta binafsi.

221. Katika hatua ya awali Wizara kupitia Bodi ya Korosho Tanzania ili kufikia lengo la kutokuuza korosho ghafi ifikapo mwaka 2026/2027 imeanza kutenga kiasi cha Shilingi Bilioni 10 kwa ajili ya kuanza ujenzi wa wa eneo la ubanguaji wa korosho, kiwanda cha kubangua korosho. Pia, Bodi itawezesha ukusanyaji wa korosho sehemu moja ili kurahisisha upatikanaji wa malighafi hizo kwa ajili ya wabanguaji wa ndani.

222. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024 Bodi itajenga ghala lenye uwezo wa kuhifadhi tani 3,000 za korosho katika Wilaya ya Manyoni, kuweka mashine za ubanguaji na kukamilisha ujenzi wa ofisi za Bodi na ofisi za wasimamizi wawili katika mashamba ya pamoja ya korosho yaliyopo katika Wilaya hiyo. Vilevile, Wizara itaendelea na ujenzi wa *common use facilities* katika mikoa ya Iringa, Kilimanjaro na Dar es Salaam ambazo zitaendeshwa na Sekta binafsi.

223. Katika hatua nyingine ili kukabiliana na changamoto ya kuuza kahawa ghafi Wizara imejiwekea program ya miaka mitatu kuanzia mwaka 2023/2024 ya kufanya upembuzi yakinifu,

kuhakikisha inaipatia mtaji na kubadili teknolojia ya Kampuni ya Kahawa ya TANICA ambapo mpango uliopo ni kubadilisha *business model* kwa kuunda mfumo ambao ni wa kimkakati na ushindani. Wizara itaanzisha Dar es Salaam Multiple Commodities Centre (DMCC) ili kuwezesha uuzaji wa mazao ya kilimo ambapo upembuzi yakinifu utanza mwaka 2022/2023 kwa kushirikiana na washirika wa maendeleo. Baada ya kukamilisha ujenzi, Sekta binafsi itakabidhiwa kwa ajili ya uendeshaji.

224. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kuchukua hatua mbalimbali kuboresha mfumo wa utendaji kazi wa Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko. Katika mwaka 2023/2024, Bodi itaachana na utaratibu wa kufungua maduka mitaani na badala yake ijiendeshe kibiashara na itanza kutumia mfumo wa mawakala.

c. Kuongeza Mauzo ya Mazao ya Kilimo Nje ya Nchi

225. Mheshimiwa Spika, Katika mwaka 2023/2024, Wizara kupitia Taasisi, Bodi na Sekta binafsi itaongeza mauzo ya mazao mbalimbali kwa asilimia tano (5) kufikia Dola za Marekani Milioni 1,457.65. Mpango huu utawezesha kuongezeka mauzo baadhi ya mazao asilia ya biashara kama ifuatavyo: - pamba kutoka Dola za Marekani Milioni 227.1 hadi Dola za Marekani Milioni 238.46 na

tumbaku kutoka Dola za Marekani Milioni 355 hadi Dola za Marekani Milioni 372.75.

d. Upatikanaji wa mitaji (Agricultural Finance)

226. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaendelea kushirikiana na taasisi za fedha katika kuimarisha utoaji wa mikopo yenye riba nafuu kwenye Sekta ya Kilimo. Wizara kupitia Mfuko wa Pembejeo za Kilimo (AGITF) itatoa mikopo yenye thamani ya Shilingi milioni 800 kwa ajili ya kuwezesha vijana kupata mitaji kupitia programu ya BBT kwa riba isiyozidi asilimia 4.5.

227. Vilevile, Serikali baada ya kukamilisha uanzishwaji wa Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo itaendelea na ukusanyaji wa mapato ya mfuko kwa ajili ya kuendeleza kilimo ikiwemo kinga ya bei (stabilization fund), pembejeo za kilimo (input support), miundombinu ya uhifadhi, utafiti na uongezaji wa thamani. Aidha, Wizara itaingia makubaliano na Mamlaka ya Udhubiti wa Bima (Tanzania Insurance Regulatory Authority-TIRA) ili kuandaa skimu mahususi kwa ajili ya utekelezaji wa bima ya mazao.

228. Mheshimiwa Spika, Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB) itaongeza idadi ya taasisi za fedha zinazotumia mfuko wa dhamana kutoka taasisi 15 hadi 21 ili kurahisisha utoaji

wa mikopo; itawezesha miradi mipya 25 ya uchakataji, sita (6) ya ghala, miwili (2) ya vyumba vya ubaridi, minne (4) ya miundombinu ya umwagiliaji, mitatu (3) ya Mashamba Makubwa ya Pamoja, ununuzi wa matrekta 42 pamoja na *combine harvester* 10.

229. Mheshimiwa Spika, TADB itatoa mikopo ya pembejeo kwenye miradi 20 ya kilimo, itawajengea uwezo wakulima wadogo 1,400 kwenye kanda sita (6) kuhusu elimu ya fedha na itaanzisha kampeni ya kuwashawishi vijana kushiriki katika kilimo. Vilevile, TADB itaendelea na utoaji wa mikopo katika mnyororo wa thamani wa kilimo ikiwa ni pamoja na kushiriki katika utekelezaji wa Programu ya “Building a Better Tomorrow” - BBT inayolenga kuvutia vijana kushiriki katika uzalishaji na biashara ya mazao ya kilimo.

e. Kuziwezesha maabara za Serikali na sekta binafsi ziweze kufikia viwango vya ubora vinavyokidhi soko la kimataifa

230. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024 kupitia TPHPA itaanza kuboresha miundombinu ya maabara za afya ya mimea za Kurasini, Kibaha, Tengeru na TPHPA makao makuu ili ziweze kupata ithibati na kuwezesha kutoa vyeti vya

ubora vinavyokubalika kimataifa. Hatua hiyo itaboresha upatikanaji wa huduma hapa nchini na kupunguza gharama kwa wafanyabiashara wa mazao ya kilimo. Vilevile, itawezesha kufungua masoko ya mazao ya kilimo katika nchi mbalimbali ikiwemo soko la tangawizi nchini Marekani na China na soko la pilipili na parachichi nchini China pamoja na soko la ndizi (plantain) nchini Afrika Kusini. Aidha, Wizara kupitia TPHPA itaendelea kuweka mazingira wezeshi kwa Sekta binafsi ikiwemo kukamilisha maabara hizo kutoa vyeti vya ubora. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 166 hadi 173 wa kitabu cha hotuba yangu.***)

viii. Kuimarisha Maendeleo ya Ushirika (Strengthening Cooperative Development)

a. Kuimarisha Usimamizi na Udhhibiti wa Vyama vya Ushirika

231. Mheshimiwa Spika, Tume ya Maendeleo ya Ushirika itaendelea kuratibu uanzishwaji wa Benki ya Taifa ya Ushirika kwa kuhamasisha ununuaji wa hisa za benki ya KCBL. Lengo ni kupata mtaji wa Shilingi Bilioni 15 ili benki hiyo isajiliwe rasmi kuwa Benki ya Taifa ya Ushirika ifikapo Juni, 2024. Aidha, Tume itaendelea kuratibu uanzishwaji wa Mfuko wa bima ya akiba na amana za wanachama wa SACCOS utakaotumika kama kinga ya

akiba na amana za wanachama iwapo SACCOS zao zitashindwa kutekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria ya Huduma Ndogo za Fedha ya Mwaka 2018 na Kanuni zake za mwaka 2019.

232. Mheshimiwa Spika, Tume kwa kushirikiana na Bodi ya Usimamizi wa Leseni za Ghala (Warehouse Receipt Regulatory Board - WRRB), Soko la Bidhaa (Tanzania Mercantile Exchange - TMX), Sekretarieti za Mikoa, Halmashauri za Wilaya, Miji na Majiji imepanga kuweka mfumo rasmi na jumuishi wa biashara na masoko kwa mazao mbalimbali kutokana na mahitaji ya soko, miondombinu stahiki na kibali maalumu kutoka Wizarani.

233. Mheshimiwa Spika, Tume itaendelea kusimamia na kudhibiti Vyama vya Ushirika kwa kukagua vyama 7,300 na kutekeleza mpango wa kuwajengea uwezo Maafisa Ushirika, viongozi na watendaji wa Vyama vya Ushirika. Aidha, Tume itaendelea kusambaza na kusimamia matumizi ya mfumo wa kielektroniki wa usimamizi na uendeshaji wa Vyama vya Ushirika kwa kuongeza ufanisi, uwazi na kuboresha utendaji.

234. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024 Wizara itaendelea kuiwezesha COASCO kutekeleza majukumu yake ili kupunguza utegemezi wa tozo za ukaguzi kutoka kwenye Vyama

vya Ushirika. Mpango huu unalenga kuongeza uwazi na uwajibikaji katika shughuli za ukaguzi wa Vyama vya Ushirika ambapo mpango uliopo ni kuhakikisha Serikali itagharamia kwa asilimia 100 gharama za ukaguzi.

235. Mheshimiwa Spika, Tume itaendelea kutumia Mfumo wa Udhhibiti wa Vyama vya Ushirika (MUVU) kuwezesha wakulima na wanaushirika kupata taarifa za uwekezaji, uzalishaji na masoko, malipo, upatikanaji wa pembejeo, mikopo na marejesho. Kadhalika, COASCO itakagua Vyama vya Ushirika 5,000 na kukarabati ofisi zake katika mikoa ya Dodoma, Iringa, Shinyanga, Dar es Salaam na kujenga ofisi ya Songea.

b. Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha Kibiashara

236. Mheshimiwa Spika, Tume itaendelea kuhamasisha vyama vya Ushirika kuongeza thamani ya mazao kwa kuratibu uanzishwaji wa viwanda ikiwemo kiwanda cha kubangua korosho cha TANECU Ltd na Kiwanda cha vifungashio kinachojengwa na SONAMCU Ltd. Aidha, Tume itaendelea kuratibu ufufuaji wa vinu vya kuchakata pamba vya Sola (Simiyu), Mugango na Buyagu (Mara) na Manawa (Mwanza).

237. Mheshimiwa Spika, Tume kwa kushirikiana na wadau mbalimbali itavijengea uwezo vyama vipya vya ushirika 121 vya mazao ya bustani katika Mikoa ya Mbeya, manyara, Iringa, Kilimanjaro, Songwe, Njombe, Arusha na Katavi kwa kutoa mafunzo ya biashara na kuwaunganisha na masoko ili wajiendeshe kibiashara.

c. Kuimarisha na kupitia upya Mifumo ya Upatikanaji wa Viongozi wa Vyama vya Ushirika.

238. Mheshimiwa Spika, Tume itaendelea kuimarisha usimamizi wa rasilimali watu katika Vyama vya Ushirika ikiwa ni pamoja na kupitia upya sifa za watendaji katika Vyama vya Ushirika na kuratibu ajira zote katika vyama. Aidha, Tume itaanzisha mfumo wa kieletroniki wa ajira katika Vyama vya Ushirika ili kuongeza uwazi katika upatikanaji wa ajira za Vyama vya Ushirika nchini.

d. Kuendelea Kupitia upya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya Mwaka 2013.

239. Mheshimiwa Spika, Tume itaendelea kupitia na kuboresha Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya Mwaka 2013 ili iweze kuendana na wakati. Lengo ni kuongeza uwajibikaji wa Vyama vya ushirika nchini. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 174 hadi 177 wa kitabu cha hotuba yangu***)

Maeneo mengine muhimu yakayotekelezwa na Wizara

a. Kupitia Sheria za Kilimo

240. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itakamilisha tathmini ya mfumo wa kisheria uliopo kwenye Sekta ya kilimo kwa ajili ya kutungwa kwa Sheria ya Kilimo. Baadhi ya maeneo muhimu yatakayozingatiwa katika Sheria hiyo ni pamoja na kulinda ardhi ya kilimo, matumizi ya zana za kilimo, kilimo cha mkataba na uratibu wa ushiriki wa Kampuni na Asasi zisizo za Serikali katika Sekta ya kilimo.

241. Mheshimiwa Spika, katika hatua nyingine, Wizara itakamilisha mapitio ya Sheria ya Taifa ya Umwagiliaji Na. 5 ya Mwaka 2013 na Sheria nyingine pamoja na miongozo ya utoaji wa huduma za ugani iliyopo kwa ajili ya kutungwa kwa Sheria Mpya ya Umwagiliaji na Huduma za Ugani. Baadhi ya maeneo yatakayozingatiwa katika Sheria hiyo ni pamoja na uratibu, uendelezaji na usimamizi wa kilimo cha umwagiliaji, uwezesaji na usimamizi wa sekta binafsi katika masuala ya umwagiliaji, usimamizi wa maafisa ugani ili kufikia malengo mapana yaliyowekwa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, hatua ya kuwa na Sheria itakayosimamia maafisa ugani inatokana na ukweli kuwa hakuna jenerali ambaye anaweza kuendesha vita bila kuwasimamia askari wake waliopo mstari wa mbele na hawa ni maafisa ugani wa shughuli za kilimo.

b. Urasimishaji wa Shughuli za Kilimo

242. Mheshimiwa Spika, mbele ya Bunge lako tukufu ninaomba niseme wazi kuwa hakuna Serikali isiyoweka jitihada za kurasimisha Sekta ya kilimo. Sekta ya kilimo hapa nchini inaonekana kama sekta isiyo rasmi kutokana na kukosekana kwa mifumo ya kisheria hususan katika usimamizi wa biashara za mazao ya kilimo na kutofautiana kwa mifumo ya ukusanyaji wa takwimu za kilimo iliyopo Serikalini. Hali hiyo, inasababisha kuwepo kwa misimu ya kilimo yenye sura tofauti kila mwaka, matukio ya watu kulalamika kutapeliwa na kampuni mbalimbali zilizoingia makubaliano ya kilimo na mauzo ya mazao pasipo kushirikisha Wizara ya Kilimo.

243. Aidha, nchi yetu inauza mazao mengi ya kilimo nje ya nchi lakini imedhihirika kuwa kuna baadhi ya wafanyabiashara wanauza mazao hayo pasipo kuwa na ushahidi wa kiasi cha fedha kilichopatikana na kuonekana kwa miamala ya malipo katika akaunti za benki za kampuni au wafanyabiashara husika.

Hivyo ni lazima tuimarisha urasimishaji wa Sekta ya Kilimo kwa kuweka utaratibu wa kisheria utakao simamia shughuli zote za Sekta ya Kilimo.

244. Mheshimiwa Spika, Wizara itafanya tathmini ya mahitaji ya taasisi za Wizara ya Kilimo ili kuziunganisha itakapohitajika. Katika mchakato huo, Wizara pia itaainisha taasisi zinazojishughulisha kibiashara na taasisi wezeshi katika masuala ya biashara za kilimo, utafiti, uendelezaji na usimamizi wa tasnia husika na kuwasilisha mapendekezo yatakayoainisha taasisi zitakazoendelea kuwa chini ya Ofisi ya Msajili wa Hazina na zitakazokuwa chini ya usimamizi wa Wizara ya Kilimo.

245. Miongoni mwa taasisi wezeshi katika masuala ya utafiti , uwezeshaji wa biashara ya mazao ya kilimo na uendelezaji wa mazao ni Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu (TPHPA), Taasisi ya Uthibiti wa Ubora wa Mbegu Tanzania (TOSCI), Mamlaka ya Udhubiti wa Ubora wa Mbolea Tanzania (TFRA), Bodi za Mazao na Taasisi ya Utafiti wa Kilimo Tanzania (TARI). Taasisi hizo ni wezeshi katika masuala hayo ili kukidhi matakwa ya viwango vya kimataifa kama vile mkataba wa kimataifa wa masuala ya afya ya mimea (International Plant Protection Convection) na Skimu za Uthibitishaji wa Ubora wa Mbegu za OECD (Organization for Economic Cooperation Development

Seed Schemes). Aidha, taasisi zinazofanya biashara ni Kampuni ya Mbolea Tanzania (TFC), Wakala wa Mbegu za Kilimo (ASA) na Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (CPB) ambazo zinaweza kuendelea kuwa chini ya usimamizi wa Ofisi ya Msajili wa Hazina.

246. Mheshimiwa Spika, Wizara katika mwaka 2023/2024, itaimarisha usajili wa wadau wa kilimo ikiwa ni pamoja na wafanyabiashara wa mazao ya kilimo na watoa huduma nyingine katika shughuli za kilimo ikiwa ni pamoja na huduma za ugani, bima ya mazao na pembejeo za kilimo. Wizara inawaelekeza wadau wote kuendelea kujisajili katika mifumo iliyopo ikiwa ni pamoja na mfumo wa usajili wa wakulima utakaonesha ukubwa wa mashamba yao, mazao wanayolima, pembejeo wanazotumia na taarifa nyingine muhimu.

“Ninaomba nitoe rai kuwa mdau wa kilimo atakayekiuka mifumo ya kisheria itakayowekwa na ambaye atakayekuwa hajajisajili kwa ajili ya kutoa huduma yoyote ile kwenye sekta ya kilimo hatafanya shughuli hiyo hadi hapo atakapotambuliwa kwenye mfumo rasmi”

a. Kuimarisha Uratibu na Ufuatiliaji wa Utekelezaji wa Miradi, Mipango na Programu za Wizara

247. Mheshimiwa Spika, Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika Mkutano wa Kujadili Mpango wa Kilimo na Chakula (Country Compact) uliofanyika tarehe 25-27 Januari, 2023 Jijini Dakar, nchini Senegal imeridhia Azimio la kuundwa kwa Baraza la kumshauri Mhe. Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kuhusu uendelezaji wa Sekta ya Kilimo (Presidential Food and Agriculture Delivery Council).

248. Mheshimiwa Spika, kupitia Bunge lako Tukufu ninapenda kutumia nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa kuwa nchi yetu ni ya kwanza kutekeleza azimio hilo kwa kuunda Baraza. Baraza hilo linaongozwa na Mh. Mizengo Kayanza Peter Pinda, Waziri Mkuu mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye ni mtoto wa mkulima na Makamu Mwenyekiti wa Baraza hilo Mhe. Hailemariam Dessalegn Waziri Mkuu mstaafu wa Ethiopia.

249. Mheshimiwa Spika, kutokana na Azimio hilo, Wizara ya Kilimo katika mwaka 2023/2024 itaunda timu ya Ufuatiliaji wa Matokeo ya Utekelezaji wa Shughuli za Wizara (Agriculture Delivery Unit - ADU). Lengo ni kuongeza ufanisi na uwajibikaji

miongoni mwa watendaji katika kutekeleza Mikakati, Mipango na Programu za Wizara ili kufikia malengo yaliyoainishwa katika Agenda 10/30. (***Maelezo ya kina yanapatikana Ukurasa namba 177 hadi 184 wa kitabu cha hotuba yangu***).

250. Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa Mpango wa Bajeti wa Mwaka 2023/2024 umejikita katika maeneo matano (5) ya kipaumbele na mikakati ya utekelezaji 26 ambapo matokeo yafuatayo yanatarajiwa:-

- i. Kuongeza eneo la umwagiliaji kutoka hekta 727,280.6 mwaka 2021/2022 hadi hekta 1,078,471.06 mwaka 2024/2025 kwa miradi inayoendelea kutekelezwa;
- ii. Kuongeza uzalishaji wa mbegu bora kutoka tani 44,344 mwaka 2022/2023 hadi tani 127,650 mwaka 2023/2024;
- iii. Kuongeza thamani ya mauzo ya mazao nje ya nchi kutoka Dola za Marekani Bilioni 1.388 mwaka 2023 hadi hadi Dola za Marekani Bilioni 1.457 mwaka 2024;
- iv. Kuongeza uzalishaji wa mazao ya chakula kutoka tani milioni 17.14 mwaka 2022 hadi tani milioni 18.7 mwaka 2023;
- v. Kuendelea kutoa ruzuku ya mbolea;
- vi. Kuwezesha Vyama vya Ushirika kujiendesha kibiashara; na
- vii. Kutengeneza ajira takribani 3,000,000 ifikapo mwaka 2030.

251. Mheshimiwa Spika, ni muhimu kutambua wazi kuwa mkulima mdogo hataweza kupima afya ya udongo, kuzalisha mbegu bora na kujenga miundombinu ya umwagiliaji. Hivyo, tusipowekeza kwenye kilimo kama tunavyowekeza katika ujenzi wa miundombinu ya barabara, SGR, Bwawa la Mwl. Nyerere na ununuzi wa ndege tusitarajie miujiza.

252. Mheshimiwa Spika, hatuna budi kuwekeza kwenye ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji, ghala, uzalishaji wa mbegu bora na kuongeza thamani. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na wadau imelenga kuwekeza Jumla ya Shilingi **Trilioni 8.5** kwenye Sekta ya Kilimo katika kipindi cha miaka nane ijayo ili kuhakikisha mkulima wa nchi hii anapata huduma stahiki za kilimo.

Hitimisho na Shukrani

253. Mheshimiwa Spika, shughuli za kilimo hapa nchini ni muhimu kwa maisha na ustawi wa watu na uchumi wetu. Kimsingi, kilimo ni nyenzo muhimu katika mapambano dhidi ya umaskini wa kipato na umaskini wa chakula. Kilimo kinapanua fursa za ajira kwa kushirikisha wananchi wengi katika mnyororo wa thamani wa mazao ya kilimo na hususan biashara ya mazao ya kilimo ndani ya nchi na kimataifa. Kwa msingi huo, mageuzi

tarajiwa kuelekea uchumi wa viwanda, kipato cha kati na kujitajirisha yatategemea jitihada zetu tulizoziweka kwenye kilimo.

254. Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, mchango wa sekta hii katika ukuaji wa uchumi na ustawi wa jamii hausadifu fursa kubwa tuliyonayo kama nchi. Kwa kiasi kikubwa hali hii inachangiwa na mambo ambayo yapo ndani ya uwezo wetu, hususan kuwa na fikra kwamba mkulima wa nchi hii atajiendesha mwenyewe bila msaada wa Serikali.

255. Mheshimiwa Spika, tumedhamiria kuondokana na fikra hizi zinazotawala kwenye akili zetu kwa kufanya mageuzi makubwa katika uendeshaji wa shughuli za kilimo. Kwanza tumeamua kuweka msukumo katika mabadiliko ya fikra na mazingira ya kibiashara kwa sekta ya kilimo kwa lengo la kubadili mtazamo wa uendeshaji kilimo kama shughuli ya kujikimu na badala yake iendeshwe kibiashara kwa faida ya nchi na wakulima wetu.

256. Mheshimiwa Spika, dhamira hii ya Serikali ni endelevu na ya kweli. Ninamshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuanza utekelezaji wa hatua hii ya mageuzi kwa ari na mifano ya dhati ambapo ameongoza ujumbe wa Tanzania katika mikutano lukuki ya kilimo kikanda na kimataifa na kufanya uzinduzi wa shughuli

kadhaa za kilimo ikiwemo Mpango wa Mashamba Makubwa unaotekelezwa chini ya Programu ya BBT. Mheshimiwa Rais amekuwa akitoa maelekezo ya kuondoa kero na vikwazo visivyostahili walivyowekewa wakulima kwa miaka mingi kwani kuna dhana kuwa mazao ya mkulima ni mali ya umma naomba niseme hapa mazao ya mkulima ni mali yao na watauza wanapotaka.

257. Mheshimiwa Spika, kwa maelekezo hayo mimi sioni sababu za kusita kuchukua hatua na kutekeleza maelekezo yote ya Mhe. Rais. Tutaweka mfumo mpya wa usimamizi wa kilimo kwa lengo la kuweka mazingira wezeshi kwa uendeshaji kibiashara na kuwezesha wakulima kuwa na sauti katika uendeshaji na biashara ya mazao yao.

258. Mheshimiwa Spika, katika Taifa lolote duniani usalama wa kwanza wa nchi ni kujitosheleza kwa chakula, hakuna maendeleo ya kweli kama hakuna chakula, lakini hakuna chakula kama hakuna wakulima. Mimi na Wizara ninayoiongoza nitaendelea kulinda maslahi ya wakulima na wadau wa sekta ya kilimo. Hivyo, ninawaomba kwa heshima na taadhima waheshimiwa Wabunge muiunge mkono Serikali katika mageuzi haya ya muda mrefu.

MAOMBI YA FEDHA MWAKA 2023/2024 FUNGU 43, 24 na 05

a. Makusanyo ya Maduhuli

259. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Wizara inatarajia kukusanya Shilingi **16,677,254,000** kupitia Fungu 43 na 05 kutokana na ukaguzi wa mazao, ada ya huduma za umwagiliaji na uuzaji wa nyaraka za zabuni.

b. Fedha kwa Mafungu yote (43, 24 na 05)

260. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Wizara ya Kilimo inaliomba Bunge lako Tukufu liidhinishhe jumla ya **Shilingi 970,785,619,000** kupitia Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24 ikiwa ni ongezeko la asilimia 29.24 ikilinganishwa na bajeti ya mwaka 2022/2023.

c. Fedha kwa Fungu 43

261. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Shilingi **577,717,997,000** zinaombwa. Kati ya fedha hizo, Shilingi **465,698,366,000** ni kwa ajili ya kuendeleza Miradi ya maendeleo ambapo Shilingi **365,642,532,000** ni fedha za ndani na Shilingi **100,055,834,000** ni fedha za nje. Aidha, Shilingi **112,019,631,000** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida ambapo Shilingi **56,554,950,000** ni kwa ajili ya mishahara na Shilingi

55,464,681,000 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo ya Wizara, Bodi na Taasisi.

d. Fedha kwa Fungu 05

262. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2023/2024, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi **373,511,998,000**. Kati ya fedha hizo, Shilingi **299,964,223,000** ni fedha za Maendeleo na Shilingi **73,547,775,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida.

263. Mheshimiwa Spika, kati ya fedha za maendeleo zinazoombwa, Shilingi **288,464,223,000** ni fedha za ndani na Shilingi **11,500,000,000** ni fedha za nje. Aidha, kati ya Shilingi **73,547,775,000** ya fedha za Matumizi ya Kawaida zinazoombwa, Shilingi **66,332,659,000** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) na Shilingi **7,215,116,000** ni kwa ajili ya Mishahara (PE) ya watumishi wa Tume.

e. Fedha kwa Fungu 24

264. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Tume ya Maendeleo ya Ushirika inaomba kuidhinishiwa jumla ya Shilingi **19,555,624,000**. Kati ya fedha hizo, Shilingi **17,383,074,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida ambapo Shilingi **9,057,615,000** ni mishahara (PE) ya watumishi

na Shilingi **8,325,459,000** ni matumizi mengineyo (OC). Aidha, Shilingi **2,172,550,000** zinazombwa kutekeleza miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha za maendeleo zinazombwa, Shilingi **1,000,000,000** ni fedha za ndani na Shilingi **1,172,550,000** ni fedha za nje.

265. Mheshimiwa Spika, hotuba hii pia inapatikana katika tovuti ya Wizara: **www.kilimo.go.tz**

HITIMISHO

266. Mheshimiwa Spika, NINAOMBA KUTOA HOJA